

CONFLICT X VEILIGHEID

HOOFDREACTIE AAN HET WOORD

Beste Lezer,

Wereldwijde samenwerkingsverbanden, praten met familie aan de andere kant van de wereld of kleding bestellen in China die vervolgens naar onze voordeur wordt gebracht. Dit is allemaal te realiseren dankzij globalisering. Globalisering zorgt ervoor dat ideeën, goederen, mensen en kapitaal in toenemende mate over de wereld worden uitgewisseld. Mensen zijn de actoren van globalisering. Zij zorgen direct of indirect voor die uitwisseling. Direct door onder andere migratie, handel, transport en moderne media. Indirect doordat mensen vluchten voor conflicten en doordat dier- en plantensoorten per ongeluk mee worden genomen naar gebieden waar ze niet thuis horen. Zo worden mensen over de hele wereld door globalisering met elkaar verbonden. Deze verbondenheid brengt echter ook nadelen met zich mee. Als verschillende partijen met elkaar botsen, kan er wrijving ontstaan. Door globalisering komen partijen wereldwijd opeens met elkaar in contact, wat tot conflicten kan leiden. Hier zijn verschillende redenen voor. Soms ontstaan confrontaties door meningsverschillen, soms door schaarse middelen of door de introductie van een nieuwe partij. Ook kan mondiale uitwisseling van cultuur en ideeën leiden tot identiteitscrises van (groepen) mensen, omdat de veronderstelde waarheid van eigen overtuigingen onder druk komt te staan. Dit kan fundamentalisme tot gevolg hebben, wat regelmatig conflicten veroorzaakt.

Conflicten zijn er altijd al geweest, maar globalisering heeft ervoor gezorgd dat de partijen, die met elkaar in conflict zijn, groter zijn geworden. Zo zorgt de wereldwijde communicatie, onder andere door middel van de media, ervoor dat conflicten niet, zoals vroeger, beperkt blijven tussen de partijen van het conflict. Nu krijgen ze wereldwijde aandacht en internationale organisaties zetten zich in om conflicten te beëindigen. De veiligheid van mensen is direct verbonden aan conflicten. Conflicten hebben immers veel implicaties, die grote gevolgen kunnen hebben voor de veiligheid van de mens.

Dit tijdschrift is een eenmalige uitgave om meer inzicht te geven in en kennis te verschaffen over conflict en veiligheid in een wereld waarin globalisering sterk is toegenomen. De gevolgen

van globalisering zijn zeer divers en komen ook op verschillende manieren in verschillende conflicten tot uiting. Om een volledig beeld te krijgen van de gevolgen van globalisering in relatie tot conflict en veiligheid, worden zes verschillende conflicten vanuit verschillende disciplines benaderd. Zo behandelen we onder andere een religieus conflict, maar hebben we het ook over de oorlog in Syrië en conflicten die kunnen ontstaan door waterschaarste. Door dit multidisciplinaire perspectief krijgen we een vollediger beeld van alle gevolgen van conflicten voor de menselijke veiligheid. Deze gevolgen zouden we niet zien als we maar één perspectief zouden behandelen..

Zowel het economische, religieuze, biologische, als klimaat fysische artikel in dit tijdschrift laten zien dat globalisering een belangrijke oorzaak is van het conflict dat zij bespreken.

Religiewetenschapper Margreth Florijn argumenteert dat globalisering een belangrijke oorzaak is van het conflict tussen moslims en christenen in Nigeria. Ook bioloog Annemiek Jordaan heeft geconcludeerd dat inheemse insectensoorten in de V.S, die geïntroduceerd zijn door globalisering, de biodiversiteit bedreigen. Hierdoor komt de menselijke voedselvoorziening in gevaar. Bedreiging van primaire menselijke levensbehoeften zien we ook terug in het artikel van klimaatwetenschapper Bram van den Boomen. Hij concludeert dat veranderingen in het klimaat, die grotendeels veroorzaakt worden door globalisering, waterschaarste veroorzaken binnen de Levant. Dit leidt tot conflicten en wantrouwen tussen landen. In het verleden is dit al eerder gebeurd: Bart Piersma, geschiedkundige, laat zien dat de Eerste Wereldoorlog ervoor heeft gezorgd dat het vertrouwen tussen landen geschaad werd. Dit zorgde voor langdurige verminderende economische samenwerking na deze oorlog. Mees Loman belicht deze zaak vanuit het heden aan de hand van het conflict in Syrië en komt tot dezelfde conclusie.

Globalisering neemt niet alleen het vertrouwen tussen landen weg, maar ook binnen landen en gemeenschappen verdwijnt vertrouwen. Hannah van der Graaf concludeert in haar artikel dat moslimraden in Europa niet zorgen

voor integratie. Er is geen vertrouwen tussen moslimraden, moslimgemeenschappen en de overheid.

Globalisering is echter niet altijd de oorzaak van conflicten. Anouk Talen concludeert in haar artikel dat er geen een-op-een relatie is tussen globalisering en xenofobie. Ook concludeert zij dat er door migratie concurrentie ontstaat tussen etnische groepen. Dit komt gedeeltelijk overeen met de conclusie in het artikel van Margreth Florijn, waarin staat dat globalisering concurrentie tussen religies kan veroorzaken. Volgens haar is macht in het Nigeriaconflict de drijfveer om mensen tot een bepaalde religie te bekeren. Macht speelt ook een grote rol in de Levant, waar water schaars is. De toegang tot water speelt een grote rol in wie de macht hebben. Er is veel competitie om water tot eigendom te maken. Bram van den Boomen noemt dat toenemende spanningen rondom water ook zouden kunnen leiden tot verminderde globalisering. De geschiedenis zou zich dan herhalen, want ook Bart Piersma concludeert dit al met betrekking tot de periode na de Eerste Wereldoorlog. Bovendien concludeert Mees Loman dat globalisering en in het bijzonder de toegenomen economische afhankelijkheid zeker gevolgen heeft voor conflicten. Hij laat echter in het midden of deze gevolgen negatief of positief zijn.

Bovenstaande artikelen worden ondersteund door een aantal populair wetenschappelijke bijdragen. Om meer inzicht te geven in religieuze conflicten in de wereld, is een interview met een bekende religiewetenschapper bijgevoegd die vertelt over het conflict tussen moslims en christenen in onder andere Tsjaad en Mali. Door middel van een ingezonden brief zullen alle concepten van het fenomeen globalisering in relatie tot conflict en veiligheid tegen elkaar worden afgewogen en wordt er beargumenteerd dat globalisering alleen maar positieve gevolgen heeft voor een kleine groep. Verder wordt in een opiniestuk kritisch gekeken naar mensen die slecht nieuws dat door de media wordt verteld, ontkennen. Er wordt beargumenteerd dat mensen die bijvoorbeeld klimaatverandering ontkennen, een remmende werking hebben op het ingrijpen van organisaties om klimaatverandering tegen te gaan. Ook

kunt u een recensie lezen van de documentaire "Yassine naar Syrië". Ten slotte zal aan de hand van gegevens over globalisering voor 1914 en gegevens over globalisering in de huidige tijd een voorspelling worden gedaan over wat de gevolgen van hedendaagse conflicten zouden kunnen zijn voor de hedendaagse globalisering.

Dit tijdschrift geeft, door middel van het multidisciplinaire perspectief, meer inzicht in conflicten en zal daarom bijdragen aan het begrijpen van conflicten in de wereld. Ook wordt hierdoor verduidelijkt op welke manieren de menselijke veiligheid wordt bedreigd. De benadering van de menselijke veiligheid vanuit verschillende disciplines is noodzakelijk om een volledig beeld te krijgen van welke conflicten deze veiligheid bedreigen. Ook geeft dit tijdschrift een beter inzicht in globalisering en laat het zien hoe verreikend de invloed is van dit fenomeen. Hoewel globalisering in verband staat met veel wereldwijde conflicten, wordt het door globalisering ook mogelijk voor landen om met elkaar samen te werken en gezamenlijk de wereld een betere en veiligere plek te maken. Om de positieve gevolgen van globalisering te stimuleren en de negatieve gevolgen af te remmen, zijn er meer inzichten nodig. In dit tijdschrift hebben we hier een start mee gemaakt. We hopen dat het u aan het denken zet over uw eigen veiligheid en de rol die globalisering hierin speelt.

Namens de hoofdredactie,
Anouk Talen en Annemiek Jordaan

COLOFON

Hoofdredactie

Annemiek Jordaan
Anouk Talen

Redactie

Bram van den Boomen
Margreth Florijn
Hannah van der Graaf
Mees Loman
Bart Piersma

Vormgeving

Bram van den Boomen
Annemiek Jordaan

Corrector

Margreth Florijn

Managing director

Siebren Teule

'Nigeria, het land van religieuze conflicten' - Margreth Florijn -
Religiewetenschappen

5 Het conflict in Nigeria tussen christenen en moslims in Nigeria duurt al jaren. In hoeverre heeft globalisering bijgedragen aan het religieuze conflict tussen christenen en moslims in Nigeria?

'Globalisering als oorzaak van oorlog' - Mees Loman - Economie

9 Het conflict in Syrië is slechts een van de vele voorbeelden van huidige conflicten. Hoe kan het dat ondanks de toegenomen globalisering en onderlinge economische afhankelijkheid nog steeds wereldwijd oorlogen tussen en binnen landen plaatsvinden?

'Interview Frederik Klaassen' - Hannah van der Graaf

14 Frederik Klaassen is religiewetenschapper aan de universiteit van Utrecht, die laatste jaren onderzoek heeft gedaan in Tsjaad en Mali. Hij vertelt over religieuze conflicten die in deze landen gaande zijn en haalt ook de spanning tussen moslims en christenen in Europa aan.

'Insecteninvasies in de landbouw' - Annemiek Jordaan - Biologie

16 Insecteninvasies kunnen de menselijke voedselvoorziening bedreigen! In hoeverre vormen invasieve insectensoorten een bedreiging voor de landbouw in de Verenigde Staten?

'Globalisering als zogenaamd positief verschijnsel' - Margreth Florijn

24 In deze ingezonden brief wordt ingegaan op het artikel 'Globalisering is een positief verschijnsel voor Europa' dat in het algemeen dagblad verscheen op 27 maart 2015. Wat weegt zwaarder: de voor- of nadelen van globalisering?

'Klimaatverandering en de strijd om water' - Bram van den Boomen -
Klimaatfysica

26 Zonder water is leven onmogelijk. Het is dan ook niet gek dat er veel strijd plaatsvindt om de beschikking te hebben over water. Wat is de relatie tussen watertekort en gewapend conflict in het Midden-Oosten?

'Advocaten van klimaatverandering' - Bram van den Boomen

32 Slecht nieuws uit de wetenschap wordt vaak gebagatelliseerd of zelfs vierkant ontkend! Dit kan negatieve gevolgen hebben en zelfs een gevaar vormen voor maatregelen die wel of niet genomen worden.

'Deglobalisering' - Bart Piersma - Geschiedenis

34 Oorlog kan veroorzaakt worden door globalisering, maar kan er ook voor zorgen dat globalisering afneemt. Wat is het effect van de Eerste Wereldoorlog op de economische globalisering binnen Europa?

'Recensie "Yassine naar Syrië" - Mees Loman

40 De documentaire "Yassine naar Syrië" gaat over de oorlog in Syrië. Is deze documentaire de moeite van het kijken waard?

'Moslimraden in West-Europa: bevordering of verhindering van integratie?' - Hannah van der Graaf- Religiewetenschappen

42 Integratie van moslims is erg belangrijk, omdat er steeds meer moslims komen in Europa. Moslimraden zouden bij moeten dragen bij aan deze integratie, maar doen ze dit ook?

'Xenofobie in Zuid-Afrika' - Anouk Talen - Culturele Antropologie

47 Wereldwijd is er nog steeds sprake van xenofobie. In landen als Zuid-Afrika is dit zo extreem dat er dagelijks geweld is tegenover immigranten. In hoeverre is de onzekerheid die ontstaat door globalisering de reden voor het ontstaan van xenofobie in Zuid-Afrika?

'Globalisering toen en nu' - Bart Piersma

54 In het verleden hebben oorlogen globalisering grote slagen toegebracht. In deze column leest u hoe dit komt en of deze dreiging er nog steeds is.

NIGERIA HET LAND VAN RELIGIEUZE CONFLICTEN

Het onderwerp van dit artikel is het conflict in Nigeria. In 2004 speelde dit conflict zich af tussen twee religieuze groepen: de christenen en de moslims. Het vraagstuk dat wordt onderzocht in het artikel is in hoeverre globalisering de oorzaak is van religieuze conflicten. De vraagstelling van het artikel luidt als volgt: in hoeverre heeft globalisering bijgedragen aan het conflict tussen christenen en moslims in Nigeria? De doelstelling van dit artikel is om te onderzoeken hoe religies door globalisering zijn veranderd (specifiek gefocust op het christendom en islam in Nigeria) en hoe globalisering bijgedragen heeft aan het religieuze conflict in Nigeria. Het is van belang om in te zien hoe globalisering bijdraagt aan religieuze conflicten. Wanneer

dit duidelijk wordt, kunnen er in de toekomst maatregelen worden getroffen om religieuze conflicten te voorkomen en meer veiligheid te garanderen voor de burgers. In de wetenschap is er op dit moment nog geen consensus over dit probleem, dus het is van belang om die consensus te krijgen zodat er maatregelen getroffen kunnen worden om de conflicten op te lossen. In dit artikel wordt eerst beargumenteerd dat het christendom en de islam in Nigeria zijn veranderd door globalisering. Daarna wordt er beargumenteerd dat globalisering heeft bijgedragen aan het religieuze conflict tussen christenen en moslims en dat het in Nigeria door het conflict minder veilig is geworden.

Inleiding

Tegenwoordig komen religies van over de hele wereld veel meer met elkaar in contact. Vaak worden elementen vreedzaam uitgewisseld, maar soms leidt het tot botsingen. In Nigeria heeft er in 2004 een religieus conflict tussen christenen en moslims plaatsgevonden. Een conflict is een situatie waarin de opvattingen van ten minste twee personen met elkaar botsen. Een religieus conflict is een conflict waarbij in ieder geval twee religieuze groeperingen betrokken zijn en waarbij een botsing van opvattingen plaatsvindt.¹ Het religieuze conflict in Nigeria is een conflict geweest waarbij de opvattingen van moslims en christenen hebben gebotst. Deze botsing ging gepaard met fysiek en verbaal geweld. Hoe heeft globalisering nu bijgedragen aan het religieuze conflict in Nigeria? Eén van de gevolgen van globalisering is dat religies minder plaatsgebonden worden en elementen van andere religies overnemen.² Dit betekent dus dat religies veel meer met elkaar in contact komen, wat dus ook de kans op een conflict vergroot. Het is van belang om de bijdrage van globalisering aan religieuze conflicten duidelijk te hebben, zodat er in de toekomst maatregelen kunnen gesteld worden om religieuze conflicten te beperken. In dit artikel wordt de volgende hoofdvraag behandeld: in hoeverre heeft globalisering bijgedragen aan het religieuze conflict tussen christenen en moslims in Nigeria?

Om dit vraagstuk te beantwoorden, wordt eerst gekeken naar de invloed van globalisering op religies. Dit artikel beargumenteert dat het christendom en de islam in Nigeria zijn veranderd door globalisering. Het artikel behandelt ook de bijdrage van globalisering aan het religieuze conflict in Nigeria. Er wordt onderzocht hoe groot het aandeel is dat globalisering heeft in het conflict. Ook wordt nog onderzocht hoe de veiligheid in Nigeria, ten opzichte van vroeger voor het conflict, is veranderd.

Globalisering en religies

In Nigeria is het merendeel van de bevolking christen of moslim. Het startpunt van het christendom kan beschouwd worden in 1905, toen christelijke kolonisten zich in Nigeria vestigden.³ Doordat onder andere zendelingen met de kolonisten meekwamen, werd een deel van de bevolking christelijk. Lang voordat het christendom een rol ging spelen, had de islam zich echter al gevestigd in Nigeria. Van alle landen in het continent Afrika is Nigeria nog steeds het land waar de islam het sterkst vertegenwoordigd is.⁴ Ongeveer 50 procent van de 128 miljoen Nigerianen is moslim.⁵

Religies spelen in Nigeria nog steeds een grote rol. Vandaag de dag is 90 procent van de bevolking religieus: christen of moslim.⁶ Zo'n 50 procent hiervan is dus moslim, en de overige 40 procent christen. Dit leidt er toe dat deze twee religies veel

met elkaar in contact komen. Niet alleen de hoge religieuze dichtheid zorgt voor meer contact, ook globalisering speelt hier een rol.

Globalisering heeft ervoor gezorgd dat er meer contact tussen religies is gekomen. Er is sprake van globalisering wanneer verschillende religies met elkaar in contact komen. Globalisering begon tegelijkertijd met het ontstaan van de mensheid, want sinds het begin van de mensheid kwamen mensen en religies al in contact met elkaar.⁷ Het toegenomen contact tussen religies zorgde er onder andere voor dat religies elementen uitwisselden. In het christendom en de islam is dit ook heel sterk terug te zien. De islam en het christendom veroordelen bijvoorbeeld beide vandalisme, bedrog en allerlei andere zondes. Ook staat bij beide religies vrede, liefde, vriendelijkheid en opoffering centraal.⁸ Bepaalde delen in de Koran lijken zeer sterk op delen van de Bijbel en vice versa. Er kan geconcludeerd worden dat het christendom en de islam elkaar beïnvloedt hebben. Beide religies veranderden dus door globalisering.

De islam en het christendom wisselden religieuze elementen echter niet altijd vreedzaam uit. Sinds de 20^e eeuw hebben het christendom en de islam in Nigeria dicht naast elkaar bestaan. Het onderlinge contact leidde soms tot vreedzame uitwisseling, zoals hierboven al geconcludeerd, maar ook tot rivaliteit tussen beide religies. Volgens Ibrahim Badamasi Lambu, een professor in de geografie, ondervonden het christendom en de islam grote concurrentie van elkaar. Beide religies probeerden meer volgelingen te krijgen, zodat zij daardoor meer macht konden krijgen in Nigeria. Door die concurrentie ontstond er rivaliteit tussen christenen en moslims in Nigeria. Er werden door beide religies tactieken gebruikt, in de naam van de religie, om zoveel mogelijk volgelingen te werven. Om meer mensen te lokken werden er bijvoorbeeld valse beloftes gedaan of wonderen beloofd. Dit werd allereerst gedaan om volgelingen te werven, maar macht was de belangrijkste drijfveer. In plaats van een spirituele bron met een goddelijke boodschap, werd religie een bedrijf waar geld mee verdient werd en een bron van macht.⁹ De grote concurrentie tussen christenen en moslims leidde tot grote spanningen in Nigeria. Uiteindelijk liepen de gemoederen zo hoog op, dat een conflict tussen de christenen en de moslims niet meer te vermijden was.

Globalisering, conflict en veiligheid

De toenemende rivaliteit, door de grote concurrentie, heeft er uiteindelijk voor gezorgd dat er een religieus conflict is ontstaan tussen christenen en moslims in Nigeria. Niet alleen de rivaliteit, die ontstaan was door globalisering, speelde een rol, maar er waren ook nog andere gevolgen

van globalisering die mee gingen spelen. Door globalisering heeft er modernisering in Nigeria plaatsgevonden. In plaats van een land met een staatsgodsdienst, werd Nigeria een seculier land. In 1999 werd de gepensioneerde generaal Olusegun Obasanjo de eerst verkozen president. Hij was de eerste niet-moslim die verkozen werd tot president van Nigeria. Ondanks dat Nigeria een seculier land was geworden, probeerden de islamitische groeperingen in Nigeria de sharia in te voeren. De sharia is het geheel van wetten die door de religie, de islam, worden verplicht. De sharia is gebaseerd op de Koran en is daarmee dus een religieuze plichtenleer. Wanneer de sharia ingevoerd zou worden, zou Nigeria bestuurd gaan worden volgens de wetten en regels van de islam.¹⁰ Dit veroorzaakte grote consternatie onder de bevolking die geen volgelingen van de islam waren. Dat deel van de bevolking was fel tegen de sharia. Dit was dus ook één van de redenen waardoor het tot een conflict tussen de christenen en de moslims kwam.¹¹ De stappen die gezet werden om de sharia in toe voeren, zijn deels te wijten aan globalisering. Eén van de gevolgen van globalisering is de toenemende culturele onveiligheid en de onzekerheid over de identiteit.¹² Door globalisering kwamen er westerse, moderne invloeden in Nigeria. De islam probeerde zich sterk te verzetten tegen deze moderne invloeden, omdat die invloeden grote gevolgen konden hebben voor de islam. Individuele vrijheid en vrije keuzes maken, werden steeds belangrijker. Wanneer dit door zou

gaan, zou de islam veel volgelingen gaan verliezen, omdat de islam juist de keuzevrijheid en de individuele vrijheid sterk beperkt. De sharia invoeren, wordt gezien als het verzetten tegen deze moderne invloeden en daarmee dus tegen globalisering.¹³ De islam probeerde dus door de sharia in te voeren en de islam als staatsgodsdienst te bevorderen, de moderne invloeden tegen te werken. De rest van de bevolking zag geen kwaad in de vermeerderde keuzevrijheid en individuele vrijheid. Toch heeft de islam de moderne invloeden nog gedeeltelijk tegen kunnen houden, doordat het tot een conflict kwam. Door het conflict werden de keuze- en individuele vrijheid weer sterk teruggedrongen.

Ook heeft het conflict grote gevolgen gehad voor de veiligheid in Nigeria. Burgers konden niet meer veilig naar buiten, uit angst voor conflicten. Christenen en moslims konden niet meer samenkommen in hun kerken en moskeeën, door het grote gevaar van een aanslag. Christenen en moslims die in dezelfde wijk wonen, negeerden elkaar en gingen alleen naar de winkels van mede-gelovigen. Het conflict tussen christenen en moslims heeft op grote schaal gevolgen gehad voor de levensomstandigheden en de veiligheid. De verminderde veiligheid leidde ook tot religieuze veranderingen. Religie kwam nu niet meer op de eerste plaats, want het conflict was belangrijker geworden. De tactieken om meer volgelingen te krijgen, verminderden. Er werd nu allereerst aandacht besteed aan het conflict.

Conclusie

De vraag die in het artikel werd behandeld was: in hoeverre heeft globalisering bijgedragen aan het conflict tussen christenen en moslims in Nigeria? Het is in ieder geval een gegeven dat globalisering veel heeft bijgedragen aan het conflict tussen de christenen en de moslims. De islam ging zich verzetten tegen globalisering door de sharia in te voeren. Dit leidde echter tot een conflict met de rest van de bevolking. Het conflict is dus gedeeltelijk een gevolg van het verzet tegen globalisering. Ook heeft globalisering ervoor gezorgd dat het christendom en de islam in Nigeria veranderden. Globalisering heeft onder andere voor meer contact tussen religies gezorgd. Hierdoor namen het christendom en de islam dus elementen van elkaar over, waardoor beide religies sterk op elkaar zijn gaan lijken. Er kan geconcludeerd worden dat globalisering zeker een grote rol heeft gespeeld in het religieuze conflict in Nigeria.

Helaas zorgde het onderlinge contact niet altijd voor verrijking van een religie, soms leidde het tot rivaliteit. Tussen christenen en moslims kwam er onderlinge concurrentie om zoveel mogelijk volgelingen te krijgen. Zij gebruikten beiden tactieken, zoals wonderen beloven, om volgelingen te werven. Het ging hier echter niet om zoveel mogelijk volgelingen te werven: macht was de drijfveer. Uiteindelijk leidde deze onderlinge rivaliteit tot een conflict tussen de christenen en de moslims. Naast de onderlinge rivaliteit speelde ook het verzet tegen globalisering mee in het conflict.

Het conflict heeft ook zeker gevolgen gehad voor de veiligheid in Nigeria. Onderlinge rivaliteit tussen christenen en moslims heeft ervoor gezorgd dat mensen niet meer veilig over straat konden. De Nigerianen leefden altijd in de angst voor een aanslag of rellen. Tijdens het conflict kwam religie niet meer op de eerste plaats, want het conflict speelde een grotere rol in het leven van de Nigerianen. Er kan geconcludeerd worden dat in tijden van conflict, de veiligheid verminderd en religie op een tweede plaats komt. Het is van belang om in te zien globalisering een hoofdrol speelt in een religieus conflict. Globalisering heeft echter niet alleen negatieve gevolgen. Het is belangrijk om in te zien dat globalisering ook voor betere levensomstandigheden door modernisering heeft gezorgd.

- 1 Mayer, Wendy, 'Religious conflict: definitions, problems and theoretical approaches', in: 'Religious Conflict from Early Christianity to the Rise of Islam', (Walter de Gruyter GMBH Berlin/Boston, 2013): 5
- 2 Greiner, Alyson L., 'Sacred space and Globalization', in: 'The changing world religion map: sacred places, identities, practices and politics', (Dordrecht : Springer Netherlands, 2015): 363
- 3 Lambu, Ibrahim Badamasi, 'Belief Without Faith: The Effect of the Business of Religion in Kano State, Nigeria' in: 'The changing world religion map: sacred places, identities, practices and politics', (Dordrecht : Springer Netherlands, 2015): 1128
- 4 Mazrui, Ali A., 'Democratic institution performance: research and policy perspectives', (Westport, Praeger publishers, 2002): 63
- 5 Mazrui, Ali A., 73
- 6 Lambu, Ibrahim Badamasi, 1133
- 7 Greiner, Alyson L., 363
- 8 Lambu, Ibrahim Badamasi, 1131
- 9 Lambu, Ibrahim Badamasi, 1133
- 10 Mazrui, Ali A., 66
- 11 Ibidem: 63
- 12 Petersen, Rodney L., Simion, Marian Gh., Twiss, Sumner B., 'Religion and public policy: human rights, conflicts and ethics', (Cambridge University Press, 2015): 64
- 13 Mazrui, Ali A., 64

Bibliografie

Greiner, Alyson L., 'Sacred space' and Globalization', in: 'The changing world religion map: sacred places, identities, practices and politics'. Dordrecht: Springer Netherlands, 2015.

Lambu, Ibrahim Badamasi, 'Belief Without Faith: The Effect of the Business of Religion in Kano State, Nigeria' in: 'The changing world religion map: sacred places, identities, practices and politics'. Dordrecht: Springer Netherlands, 2015.

Mazrui, Ali A., 'Democratic institution performance: research and policy perspectives'. Westport: Praeger publishers, 2002.

Mayer, Wendy, 'Religious conflict: definitions, problems and theoretical approaches', in: 'Religious Conflict from Early Christianity to the Rise of Islam'. Walter de Gruyter: GMBH Berlin/Boston, 2013.

Petersen, Rodney L., Simion, Marian Gh., Twiss, Sumner B., 'Religion and public policy: human rights, conflicts and ethics'. Cambridge University Press, 2015.

GLOBALISERING ALS OORZAAK VAN OORLOG

In dit artikel wordt onderzocht wat de rol is van globalisering binnen de oorlogen die nog steeds mondial plaatsvinden. De vraag die beantwoord gaat worden is: 'Hoe kan het dat ondanks de toegenomen handel en onderlinge economische afhankelijkheid nog steeds wereldwijd oorlogen tussen en binnen landen plaatsvinden?' Het aantal oorlogen dat tegenwoordig nog plaatsvindt is een groot mondial probleem. Het conflict dat nu plaatsvindt in Syrië zal in het artikel als voorbeeld dienen. De uitkomst van deze vraag zal aantonen of door globalisering oorlogen wereldwijd zijn toegenomen of juist afgenaomen. Eerst zal het huidige begrip economische globalisering worden beschreven. Vervolgens wordt onderzocht waarom landen in 2015 nog oorlog met elkaar voeren. Daarna wordt Syrië als voorbeeld genomen om te onderzoeken in hoeverre globalisering een rol kan spelen binnen een oorlog. En tot slot wordt bekijken of globalisering een negatieve of juist positieve invloed heeft op oorlog. De uitkomst hiervan is dat de toegenomen economische afhankelijkheid en globalisering absoluut invloed hebben op het aantal oorlogen dat plaatsvindt, echter kan deze invloed positief én negatief zijn. Deze uitkomst is wetenschappelijk relevant omdat het ons meer inzicht geeft over het begrip globalisering, en zijn positieve en negatieve gevolgen. Daarnaast wordt duidelijk dat de toegenomen handel en economische afhankelijkheid niet alleen maar meer welvaart met zich meebrengt, maar ook conflicten mondial kan aanwakkeren.

Inleiding

Hoe kan het dat we in de huidige ook in economisch opzicht geglobaliseerde wereld nog steeds te maken hebben met oorlogen? Landen over de hele wereld zijn inmiddels enorm economisch afhankelijk van elkaar geworden. Integratie van mondiale markten, toegenomen internationale handel en het toegenomen vrije verkeer van goederen, geld en mensen zou moeten zorgen voor meer mondiale afhankelijkheid. Je kan stellen dat landen inmiddels zo afhankelijk van elkaar zijn geworden door de toegenomen globalisering, dat oorlog eigenlijk geen optie meer is. In dit artikel wordt onderzocht in hoeverre de onderlinge economische afhankelijkheid en toegenomen handel van invloed zijn (geweest) op het feit dat vandaag de dag nog steeds oorlogen worden gevoerd.. En als dit zo is, of deze invloed positief of negatief is. De beantwoording van deze vraag zal niet alleen meer inzicht geven over het ontstaan van oorlogen , maar zal meer duiding geven aan het begrip globalisering.

Eerst zal de toegenomen economische integratie en handel uitgelegd worden en de rol van globalisering in dat proces. Vervolgens wordt onderzocht wat de mogelijke economische voordelen zijn van oorlogvoering en op de invloed daarvan op het ontstaan en het voeren van oorlogen. Daarna wordt Syrië als voorbeeld genomen. En tot slot zal een conclusie worden getrokken over de invloed van de toegenomen grensoverschrijdende handel en economische activiteiten op het ontstaan en het voeren van oorlogen.

De huidige invloed van globalisering

Globalisering beschrijft het proces van compressie van tijd en ruimte door het ontstaan van transnationale stromen van goederen, diensten, kapitaal, kennis en informatie en de mondiale integratie van factormarkten. Dit proces speelt zich al decennia lang af en voor iedereen zijn de algemene gevolgen van globalisering bekend. In dit artikel wordt vooral gekeken naar de economische kant van globalisering. Wat is de invloed van de toegenomen handel en economische afhankelijkheid op oorlogen die worden gevoerd, dit is nog onduidelijk. In het artikel 'The Frequency of Wars' beschrijven Harrisson en Wolf hoe het aantal oorlogen is toegenomen de afgelopen jaren, en wat de invloed van globalisering en democratie is geweest op dit proces. Zo wordt beschreven dat bepaalde ontwikkelingen die gezien worden als 'global improvements', niet altijd alleen maar positieve gevolgen met zich mee brengen:

'The upward trend may turn out to have been driven by things we would otherwise welcome as global improvements. For example, the hunger for political participation and national self-determination has been satisfied in many troubled regions, and this has led to the

formation of new states. The growing number of states is an important explanatory factor in the rising frequency of wars, but this does not make the trend a statistical artefact because the number of states is not exogenous'¹.

Harrison en Wolf stellen dat bepaalde mondiale processen zoals de verspreiding van méér democratie binnen landen vanuit het westen, heeft gezorgd voor meer besef van en hang naar zelfstandigheid. Vooral arme landen zijn gevoelig geweest voor deze processen, mede gegeven de economische kwetsbaarheid van bevolkingsgroepen . Daaruit zijn nieuwe landen – of: min of meer economisch zelfstandige regio's – ontstaan. Deze trend is een bron van conflicten – niet in de laatste plaats omdat landen streven naar een eigen identiteit en economische onafhankelijkheid en gegeven economische schaarste. Het proces van globalisering heeft, ook door de invloed van sociale media, gezorgd voor meer zelfstandigheid en autonomie. Ondanks het feit dat toegenomen handel en meer onderlinge economische activiteit hebben gezorgd voor meer welvaart, heeft het dus ook gezorgd voor behoefte aan economische zelfstandigheid. Vooral in regio's waar de welvaart in relatief korte tijd is toegenomen, heeft dit geleid tot conflicten. Hierbij kan met name worden gedacht aan het Midden-Oosten en de Arabische lente.

Economisch oorlog voeren

Het proces van economische globalisering heeft dus invloed op het ontstaan en het voeren van oorlogen. Maar er zijn ook andere economische redenen voor landen om oorlog te voeren. Weliswaar zijn de kosten die gepaard gaan met oorlogsvoering als regel substantieel – waardoor de begroting van landen onder druk komt te staan -, maar er kan ook sprake zijn van positieve effecten. Er is immers sprake van extra bestedingen. De productie van wapens en oorlogsvoertuigen levert veel werkgelegenheid op. Met andere woorden: de economie van een land kan ook worden gestimuleerd door oorlogsvoering. Dat geldt nog meer indien wapentuig wordt geëxporteerd. Op dit aspect hebben Harrisson en Wolf in hun artikel gewezen. Door de toegenomen inkomsten als gevolg hiervan wordt de drempel om oorlog te voeren verlaagd:

'Existing explanations of the resort to war in terms of the political incentives facing rulers subject to varying moral and cultural norms and constitutional arrangements, widespread in modern political science and political economy, are clearly both necessary and productive. We argue that an emphasis on preferences and incentives, which we call the demand side of the decision for war, cannot fully or convincingly explain the aggregate

picture. It is necessary also to consider the supply side—the capacity for war. In this sense, we conclude, if the frequency of conflict has been increasing, it may be not because we want it; more likely, it is ‘because we can’².

Door de toegenomen welvaart beschikken landen tegenwoordig over meer geld om oorlog te voeren. Harrisson en Wolf stellen zelfs dat de capaciteit om oorlog te voeren (“capacity for war”) is toegenomen. Er bestaat een rechtsreeks verband tussen welvaart – althans, de wens om meer welvaart te creëren – en de mogelijkheden om oorlog te voeren. Het is een gegeven dat door het proces van economische globalisering en de daarbij toegenomen economische integratie en handel de welvaart mondial gestegen. Hierdoor hebben landen meer financiële armsgang gekregen – waardoor er makkelijker goederen en wapens kunnen worden aangeschaft. De economische mogelijkheden om oorlog te voeren zijn dus enorm toegenomen, zo stellen Harrisson en Wolf. De tussentijdse conclusie is dat sprake is van een negatieve invloed van de toegenomen economische globalisering op het ontstaan van mondiale en regionale conflicten.

Syrië als voorbeeld

Om een nog beter beeld te krijgen van de invloed die de toegenomen handel en welvaart heeft op regionale en mondiale conflicten die plaatsvinden, kijken we naar het conflict in Syrië. Het conflict speelt zich weliswaar regionaal af, maar er zijn mondiale belangen mee gemoeid. Verschillende landen hebben politieke of economische belangen bij het conflict dat zich in Syrië afspeelt. Het proces van globalisering heeft ervoor gezorgd dat landen mondial meer met elkaar zijn verbonden en geïntegreerd en dat economische belangen over landsgrenzen heengaan. Die belangen hebben vaak betrekking op de aanwezigheid van grondstoffen. Het conflict in de regio Syrië-Irak is hier een goed voorbeeld van. Doordat landen door globalisering zo met elkaar verbonden zijn hebben ze indirect te maken met de oorlog in Syrië en hebben zij verschillende en vaak tegenstrijdige economische belangen. Arslanian beschrijft in zijn artikel hoeveel belanghebbenden er betrokken zijn bij de oorlog in Syrië en in welke mate interventies dienen om economische belangen te beschermen. De grootste vraag voor deze landen is of ze wel of niet moeten deelnemen aan de oorlog.

‘On the other hand, the anti-interventionist camp make very different claims. For them, it is intervention itself that fuels the conflict rather than the lack of it. Thus, it is an issue of too many stakeholders investing in the conflict, with the Syrian people being the victim’³.

Hier wordt dus beschreven dat wel of niet ingrijpen in de oorlog in Syrië een groot verschil kan maken in de afloop ervan. Doordat meerdere landen het belang van olie in het Midden Oosten – en meer in het algemeen: van economische stabiliteit – zien, en ook in Syrië, willen zij een voor hen gunstige afloop van het conflict veiligen. Nu de economische belangen veelal tegenstrijdig zijn en ieder land of beweging een stuk van de koek wenst, ontstaan conflicten.

Westerse landen hechten daarom, vanuit hun eigen economisch belang, veel waarde aan een democratisch bestuur. Armey en McNab beschrijven in hun artikel hoe de westerse wereld probeert om democratie te verspreiden. Zij noemen ook het conflict in Syrië om aan te tonen hoe de Westerse wereld doormiddel van interventie in een burgeroorlog proberen meer democratie te creëren in een land:

‘External intervention, and potentially stalemates at the end of conflict, appears to support the movement towards a more democratic and representative society’⁴.

Interventie in de oorlog in Syrië kan dus deze democratische belangen waarborgen, maar is vooral op economische belangen gericht. Globalisering heeft er voor gezorgd dat landen belangen hebben bij conflicten waar zij niet (eerder) direct – bijvoorbeeld in termen van geografische nabijheid – bij betrokken zijn. Arslanian beschrijft hoe interventie een conflict kan aanwakkeren, terwijl Armey en McNab juist beweren dat interventie zorgt voor meer democratie in een land. Met alle economische gevolgen van dien.

Globalisering als belangrijkste driver voor oorlogvoering, of juist niet

Globalisering, economische vooruitgang en politieke of economische belangen kunnen dus belangrijke *drivers* zijn voor landen om oorlog te voeren. Echter hoeft de toegenomen globalisering en economische afhankelijkheid niet altijd een negatief effect te hebben op oorlogen die zich mondial afspelen. In het artikel ‘Etnicity and the spread of civil war’ beschrijven Bosker en De Ree hoe het kan dat burgeroorlogen zich snel uitbreiden naar omringende landen. Zoals ook gebeurde tijdens de Arabische lente in 2010. Dit aspect onderzoeken zij door te kijken naar handelsintensiteit en geografische factoren. Zij concluderen in hun stuk dat de toegenomen mondiale handelsrelaties niet direct hoeven te zorgen voor een grotere kans op verspreiding van burgeroorlogen. En dat landen die economisch meer afhankelijk van elkaar zijn juist minder snel met elkaar in conflict raken:

'The second clue is that our evidence suggests that ethnic links are the only factor in conditioning the spread of ethnic civil war. Under the spatially clustered economic shocks hypothesis we might expect that groups that interact economically, via trade relationships for example, are simultaneously affected. Even though trade can be facilitated by ethnic links, we would expect that trade relationships would show up as important under the correlated economic shocks hypothesis. Indeed, it would seem as if civil wars are more likely to spread via trade relationships. We do not find support for this argument in

our empirical analysis. On the contrary, more intense trade relationships seem rather to prevent ethnic wars from spilling over'⁵.

In tegenstelling tot Harrisson en Wolf beweren Bosker en De Ree dat de toegenomen onderlinge economische afhankelijkheid en globalisering zorgen voor een kleinere kans op conflicten en oorlogen. Burgeroorlogen breiden zich minder snel uit naar landen waar een krachtige economische onderlinge verhouding mee is. Deze verhouding is ontstaan door de toegenomen handel en economische activiteiten. Deze ontwikkeling heeft dus bijgedragen aan een kleinere kans op conflicten, zo beweren Bosker en De Ree.

Conclusie

Concluderend kunnen we stellen dat globalisering en daarbij toegenomen mondiale economische afhankelijkheid hoe dan ook invloed heeft op de oorlogen en conflicten die er op dit moment plaatsvinden. Of deze invloed positief of negatief is, daar valt over te twisten. Er zijn economen die beweren dat bepaalde mondiale processen die onderdeel zijn van globalisering - zoals de verspreiding van democratie en de toegenomen economische afhankelijkheid - niet altijd een positieve bijdrage leveren het ontstaan en het

voeren van oorlogen, juist integendeel. Maar andere economen beweren met kracht van argumenten juist het tegendeel. Zij stellen dat deze mondiale processen juist wel zorgen voor een kleinere kans op conflicten. Een land dat een goed voorbeeld is als onderzoeksterrein is Syrië. Gesteld kan worden dat het voortwoekeren van de oorlog voor een belangrijk deel het gevolg is van tegenstrijdige economische belangen van rivaliserende partijen, inclusief de mondiale grootmachten. Globalisering speelt een grote rol binnen dit conflict omdat landen over de hele wereld betrokken zijn bij deze oorlog.

- 1 M. Harrisson, N. Wolf (2012), The Frequency of Wars, *Economics History Review*, 65 (3), p. 1073.
- 2 M. Harrisson, N. Wolf (2012), The Frequency of Wars, *Economics History Review*, 65 (3), p. 1073.
- 3 F. Arslanian (2015), The Civil War in Syria: The international Dimension, *Global Policy*, 6 (1), p. 81.
- 4 L.E. Armey, R.M. McNab (2015), Democratization and Civil War, *Applied Economics*, 47 (18), p. 1880.
- 5 M. Bosker, J. De Ree (2014), Etnicity and the Spread of Civil War, *Journal of Development Economics*, 108, p. 216 – 217.

Bibliografie

- L.E. Armey, R.M. McNab (2015), Democratization and Civil War, *Applied Economics*, 47 (18), p. 1863 – 1882.
- F. Arslanian (2015), The Civil War in Syria: The international Dimension, *Global Policy*, 6 (1), p. 81 – 83.
- M. Bosker, J. De Ree (2014), Etnicity and the Spread of Civil War, *Journal of Development Economics*, 108, p. 206 – 221.
- M. Harrisson, N. Wolf (2012), The Frequency of Wars, *Economics History Review*, 65 (3), p. 1055 – 1076.

INTERVIEW MET FREDERIK KLAASSEN

Frederik Klaassen is religiewetenschapper aan de Universiteit van Utrecht en is de laatste jaren actief geweest in Tsjaad en Mali. In dit interview vertelt hij over zijn ervaringen.

Meneer Klaassen, u bent afgestudeerd religiewetenschapper. De laatste jaren heeft u onderzoek gedaan in een aantal Afrikaanse landen. Wat kunt u ons vertellen over dat onderzoek?

Ik heb de laatste jaren inderdaad Afrikaanse landen bezocht. Het onderzoek dat ik daar deed was gericht op religieuze conflicten en de gevolgen voor de samenleving van dat land. Toen ik bijvoorbeeld naar Mali ging waar Al Qaida actief was deed ik onderzoek naar zijn invloed op de samenleving. Oude bibliotheken zijn weg, er mag geen voetbal meer gespeeld worden, er mag niet meer gedanst worden, westerse muziek is verboden, internet is verboden, meisjes mogen niet naar school en vrouwen mogen niet meer buiten huis werken. Het is vreselijk wat daar gebeurt en de samenleving van Mali heeft hierdoor een radicale omslag gemaakt.

Hoe bleef u zelf buiten gevaar? Ik kan me voorstellen dat als u onderzoek doet, u het liefst zo dichtbij mogelijk bestudeert.

Inderdaad, ik zit er het liefst met mijn neus bovenop om het zo te zeggen. Toen ik aankwam in Ouagadougou, dat is de hoofdstad van Burkina-Faso, het land dat ten zuiden van Mali ligt, kreeg ik een gids toegewezen die de hele reis bij me is gebleven. Hij kon mij vertellen welke plekken ik absoluut moest vermijden. Na aankomst in Ouagadougou zijn we doorgereisd naar het noorden en zo Mali binnengekomen. In de gevaarlijkste gebieden ben ik dus niet geweest. Wel heb ik met vluchtelingen gesproken die daar wel zijn geweest en aan de hand van hun verhalen kon ik een analyse maken.

Gelukkig dat wij dit in Nederland niet hebben.

Het is natuurlijk waar dat wij in Nederland kunnen genieten van een vrije en liberale samenleving met vrijheid van meningsuiting, maar er doen zich wel degelijk conflicten voor in onze samenleving, en ik wil zelfs zeggen dat die conflicten religieus getint zijn. Kijk bijvoorbeeld naar moslims en christenen in Nederland. Tussen deze twee groepen speelt zich op het moment een conflict af. Door globalisering kwamen steeds meer moslims naar Europa waar op het gegeven moment geen werk meer was voor hen. En na 9/11 is de westerse wereld moslims steeds meer als vijanden gaan zien. Deze factoren dragen bij aan het conflict dat een religieuze ondertoon heeft. De westerse wereld ziet vrouwen met hoofddoeken bijvoorbeeld als 'anders'.

Kunt u die religieuze ondertoon nog iets meer uitleggen?

Het gaat hier om zingeving. Moslimvrouwen geven bijvoorbeeld zin aan een hoofddoek omdat ze daarmee hun haar bedekken. Christenvrouwen hebben dit in mindere mate bijvoorbeeld een

hoed als ze naar de kerk gaan. Omdat christenen en moslims zin geven aan verschillende dingen begrijpen deze groepen elkaar niet en komen ze bedreigend op elkaar over.

U bent ook in Tsjaad geweest. Wat kunt u daar over vertellen? Waar deed u precies onderzoek naar?

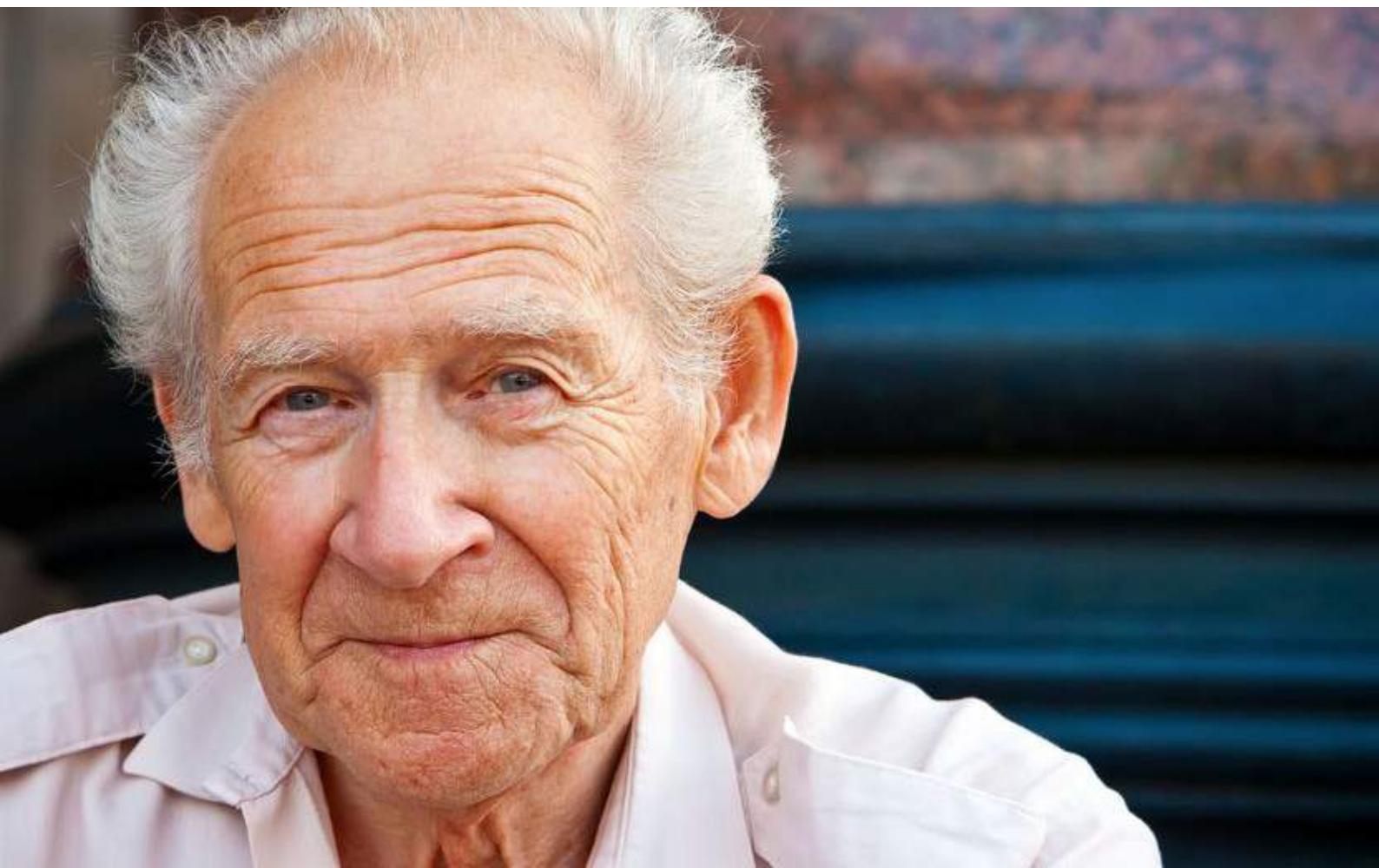
In Tsjaad deed ik vooral onderzoek naar de relatie tussen christenen en moslims. Tsjaad is een Islamitisch land en ik vond het interessant om de relatie die er bestaat tussen christenen en moslims in Europa te vergelijken met die relatie daar.

Verschillen die situaties van elkaar?

Eigenlijk is de relatie precies het tegenovergestelde. Christenen zijn daar ‘anders’. Nou ja, eigenlijk worden blanke mensen over het algemeen als ‘anders’ beschouwd. Het is heel belangrijk dat je als blanke vrouw niet zonder sluier over straat gaat bijvoorbeeld. Zoals de westerse wereld denkt dat moslims zich moeten aanpassen, zo denken de meerderheid van de mensen in Tsjaad dat westerse mensen zich aan hen moeten aanpassen. Maar er hangt nog steeds een onderliggend conflict dat vergelijkbaar is met de situatie in Europa.

Gaat u in de toekomst nog ergens onderzoek doen?

Op dit moment blijf ik even in Nederland. Meestal gaat dat zo bij mij. Ik ben dan drie jaar op reis om onderzoek te doen en daarna heb ik weer een jaartje nodig om bij te komen. Bovendien kan ik dat jaar mijn observaties verwerken in een goed onderzoeksrapport. Op het moment heb ik nog geen bestemming, maar ik ben wel van plan over twee jaar weer op reis te gaan.

Bibliografie

H.A. Hellyer (2006) “When the ‘Other’ Becomes ‘Us’: The Future of Muslims and Islam in Europe”
Comparative Islamic Studies 2:1, 67-78

Henk Tieleman (2011) “Homo religiosus, homo ludens” *Religie & Samenleving* 6:1, 148-168

INSECTENINVASIES IN DE LANDBOUW

Dit artikel gaat over de introductie van insectensoorten in de Verenigde Staten en de gevolgen daarvan voor de landbouw. Geïntroduceerde soorten kunnen tot een plaag leiden, dan worden het invasieve soorten genoemd. Door invasieve soorten kunnen inheemse soorten uitsterven of in ieder geval ernstig teruggedrongen worden. Het artikel beargumenteert dat de introductie van invasieve insectensoorten een gevaar kan vormen voor de landbouw in de Verenigde Staten en dus voor de voedselvoorziening. Hierbij geeft het artikel meer duidelijkheid over de effecten van geïntroduceerde soorten op de plaats van introductie. In de wetenschap is hier nog geen algemene consensus over en het is van belang om in deze zaak helderheid te krijgen. Ook is het belangrijk dit te weten om eventuele afname in biodiversiteit tegen te gaan. Eerst wordt in dit artikel beargumenteerd dat invasieve soorten, waaronder invasieve insectensoorten, daadwerkelijk zorgen voor het uitsterven van inheemse soorten en wat de precieze oorzaken daarvan kunnen zijn. Ten tweede wordt gekeken naar de effecten van invasieve insectensoorten op de landbouw en ten slotte naar die effecten op de landbouw in de Verenigde Staten. Er wordt geconcludeerd dat invasieve insectensoorten de landbouw in de Verenigde Staten veel schade toebrengen.

Inleiding

David Ehrenfeld noemt het wereldwijde transport, een kenmerk van globalisering, als oorzaak voor de introductie van exotische soorten, waardoor inheemse soorten in gevaar komen.¹ Er ontstaan overal ter wereld conflicten tussen inheemse en geïntroduceerde soorten, omdat soorten, moedwillig of toevallig, op plaatsen terecht zijn gekomen waar ze oorspronkelijk niet voorkwamen en daar tot een plaag hebben geleid. Dit worden invasieve soorten genoemd.² Een soort veroorzaakt een plaag als het schade veroorzaakt aan gewassen of de economie.³ Door invasieve soorten kunnen inheemse soorten uitsterven of in ieder geval ernstig teruggedrongen worden.⁴

Een deel van de geïntroduceerde soorten is moedwillig geïntroduceerd om de opbrengst van de landbouw te verhogen, maar een groot deel heeft zeker ook negatieve gevolgen voor de landbouw en daarmee voor de voedselvoorziening. Landbouw wordt in dit stuk gedefinieerd als alle cultivering van land die tot doel heeft om voedsel voor de mens op te leveren (met uitzondering de veeteelt). Doordat invasieve soorten de landbouw kunnen aantasten, kunnen ze zelfs een gevaar vormen voor de mensheid. Vooral invasieve insectensoorten kunnen landbouwgewassen beschadigen en zodoende als gevolg hebben dat de voedselopbrengst van de landbouw afneemt. Om meer inzicht te krijgen in hoe dit in zijn werk gaat, wordt in dit artikel de volgende vraag beantwoord: in hoeverre vormen invasieve insectensoorten een bedreiging voor de landbouw in de Verenigde Staten?

Om deze vraag te beantwoorden, wordt er eerst gekeken naar de vraag in hoeverre invasieve soorten een belangrijke oorzaak zijn voor het uitsterven van inheemse soorten. Hierover is in de wetenschap nog geen algemene consensus en zodoende is het van belang om hier duidelijkheid over te krijgen. Ook is het belangrijk om dit te weten om eventuele afname in biodiversiteit tegen te gaan. Ten tweede zal in dit artikel worden behandeld wat de specifieke gevolgen van invasieve insectensoorten zijn voor landbouwgewassen. Het is belangrijk om te onderzoeken of invasieve insectensoorten hier daadwerkelijk een gevaar voor vormen. Ten slotte wordt er gekeken naar de gevolgen van invasieve insectensoorten voor de landbouw in de Verenigde Staten.

Gevaar van invasieve soorten voor de biodiversiteit

Dat invasieve soorten behoren tot de grootste oorzaken voor het uitsterven van inheemse soorten, is door de IUCN rode lijst onbetwist. Clavero en García-Berthou concluderen op basis van deze lijst dat invasieve soorten de hoofdoorzaak zijn voor het uitsterven van vogelsoorten en dat het de tweede grootste oorzaak is voor het uitsterven van Noord-

Amerikaanse vissoorten en zoogdieren.⁵ Gurevitch en Padilla merken echter op dat het de vraag is, wat de precieze oorzaak is van het uitsterven van inheemse soorten. Tegelijkertijd met het woekeren van invasieve soorten, vindt namelijk ook een verandering van de habitat, de leefomgeving, plaats. Dus de vraag is of de invasieve soort zelf de oorzaak is van het uitsterven van inheemse soorten, doordat de soort de habitat verandert of de competitie om voedingsstoffen wint van de inheemse soort. Het kan namelijk ook zo zijn dat de verandering van de habitat de reden is van het uitsterven van inheemse en het woekeren van invasieve soorten.⁶

Davis gaat in op de vraag of competitie van geïntroduceerde soorten de biodiversiteit bedreigt. Er zijn opvallend weinig voorbeelden bekend van soorten die zijn uitgestorven door competitie van invasieve soorten.⁷ Competitie tussen soorten vindt plaats als individuen van verschillende soorten strijden om een bron die bepalend is voor groei en overleven van beide soorten.⁸ Toch speelt competitie bij invasieve insectensoorten zeker een rol bij het uitsterven van inheemse insectensoorten. Invasieve herbivoren kunnen effect hebben op inheemse herbivoren door te concurreren om dezelfde bron.⁹ Er kan ook sprake zijn van schijnbare competitie, waardoor inheemse soorten worden bedreigd. Dit vindt plaats wanneer de aanwezigheid van de ene soort indirect de fitness van een ander soort doet verminderen door de toegenomen aanwezigheid van een gedeelde vijand.¹⁰ Fitness is de bijdrage die een individu levert door zijn genen door te geven aan de volgende generatie.¹¹ Naar schijnbare competitie is weinig onderzoek gedaan, maar een voorbeeld is die van de bonte bladspringer, een soort sprinkhaan. Door invasies van dit soort zijn de populaties van de inheemse druif bladspringer afgangen in wijngaarden in Californië. Geen van beide soorten was echter superieur in directe competitie, maar de populaties druif bladspringer werden teruggedrongen doordat de hoeveelheid parasitisme door de inheemse mymaridewesp toenam met de aanwezigheid van de bonte bladspringer.¹²

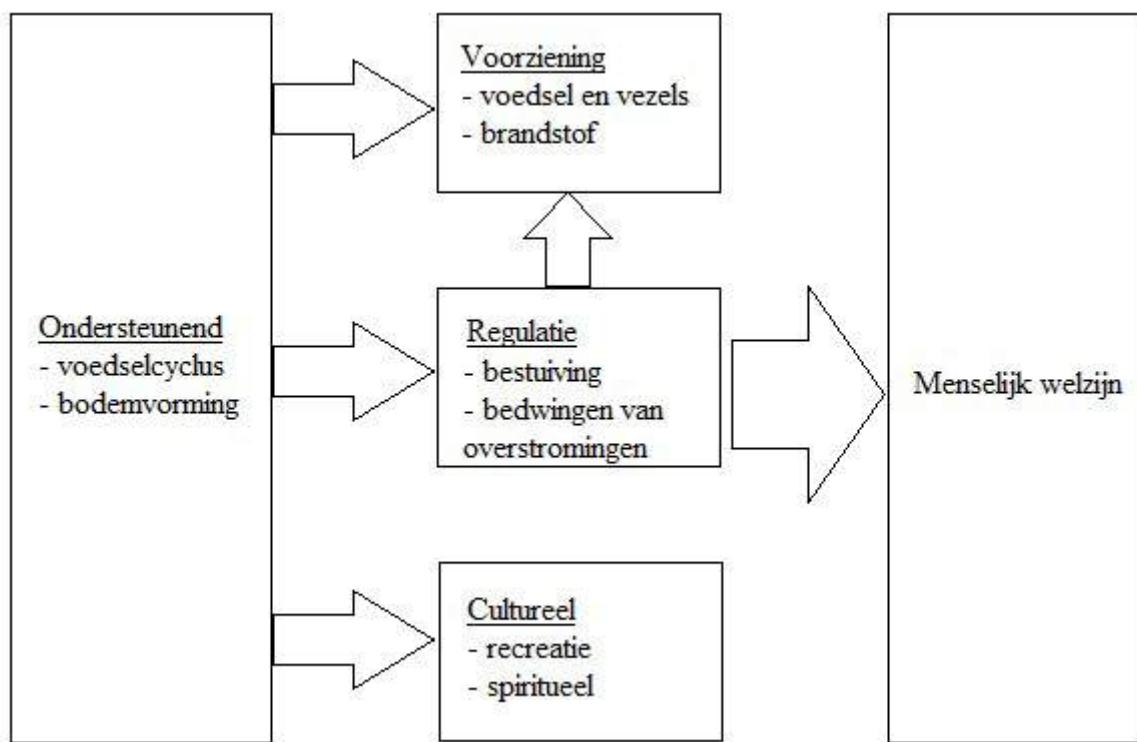
Didham et al. argumenteren dat dominantie van exotische soorten niet alleen komt door competitie tussen soorten, maar vooral doordat exotische soorten een relatief groot verspreidingsvermogen hebben.¹³ Als bijvoorbeeld exotische soorten meer nageslacht krijgen dan inheemse soorten, zorgt dat ervoor dat de exotische populatie sneller groeit.¹⁴ Nog een oorzaak van dominantie van exotische soorten over inheemse soorten is dat ze zich beter kunnen aanpassen aan een veranderende habitat.¹⁵

Goede onderzoeken naar de effecten van invasieve insectensoorten op habitats zijn zeldzaam. De meeste voorbeelden betreffen het effect van herbivoren op boscosystemen door de

ontbladering en dood van bomen. Ontbladering van bomen zorgt voor een afname van transpiratie.¹⁶ Dat is waterverlies van planten of bomen door verdamping.¹⁷ Ook zorgt ontbladering voor verminderde groei en zaadproductie en voor een toename van de hoeveelheid licht die doordringt tot de bosbodem, waterafvoer en boomsterfte. Het verandert de boomsoortsamenstelling en dus de samenstelling van flora. Het kan ook veranderingen tot gevolg hebben met betrekking tot de koolstof- en stikstofkringloop en dit kan weer leiden tot verzuring van waterstromen.¹⁸ Zo kunnen invasieve insectensoorten de habitat veranderen en daardoor kunnen inheemse soorten worden bedreigd.

Er zijn nog meer manieren waarop invasieve insectensoorten kunnen leiden tot uitsterven van

inheemse soorten. Zo kan hybridisatie er bij bijen voor zorgen dat er verstoringen in het genoom van inheemse bijensoorten komen.¹⁹ Hybridisatie is het kruisen van twee zuivere rassen.²⁰ Het is bewezen dat dit sterke negatieve gevolgen kan hebben voor inheemse soorten.²¹ Ook kunnen invasieve plantenetende insectensoorten inheemse diersoorten met uitsterven bedreigen. Sterfte onder bepaalde plantensoorten, kan namelijk leiden tot sterfte onder vogels, omdat de planten als voedsel en bescherming dienden voor de vogels. Hiernaast kunnen invasieve insectensoorten ziektes overdragen, waardoor inheemse soorten met uitsterven worden bedreigd.²² Invasieve insecten vormen dus op allerlei manieren een gevaar voor inheemse soorten.

Figuur 1: indeling van ecosysteemdiensten door het Millenium Ecosystem Assessment. Vertaald uit Zhang et al., "Ecosystem services and dis-services to agriculture," 2

Belang en gevaar van insecten voor de landbouw

De landbouw bedekt een derde van het totale wereldwijde landoppervlak. Agrarische gebieden zijn bedoeld om de mens van voedsel, vezels en brandstof te voorzien en zijn hierin afhankelijk van ondersteunende en regulatieve ecosysteemdiensten (zie figuur 1). Dit zijn de condities en processen die ervoor zorgen dat natuurlijke ecosystemen en de bijbehorende soorten blijven bestaan en het menselijk leven verrijken. Insecten zijn belangrijk voor ondersteunende en regulatieve ecosysteemdiensten. Zo begraven ze mest, houden plantenplagen onder controle en bestuiven gewassen.²³

Vooral voor bestuiven zijn insecten van

belang. Ruim 75% van de belangrijkste gewassen die voor mensenvoedsel dienen, zijn afhankelijk van bestuiving.²⁴ Er is toenemend bewijs dat het behoud van bestuivers uit het wild in leefgebieden die grenzen aan agrarische gebieden, het niveau en de stabiliteit van bestuiving verbetert.²⁵ Zo is bijendiversiteit essentieel voor het behoud van bestuiving, want de collectieve rol van een soortenrijke bijengemeenschap is belangrijk voor het bestuivingssucces.²⁶ Geïntroduceerde bijen vermengen zich echter met inheemse bijen, waardoor inheemse bijen met uitsterven bedreigd worden.²⁷

Ook houden een aantal diersoorten, onder andere insecten, het uitbreken van plantenplagen onder controle. Deze diersoorten zorgen ervoor dat er een ecologisch evenwicht wordt bereikt.

Dit evenwicht heeft als gevolg dat plantenetende insectensoorten zich niet tot een plaag ontwikkelen. Deze belangrijke ecosysteemdienst komt echter in gevaar door onder andere het verlies aan biodiversiteit.²⁸ Als er immers een predatorprooirelatie bestaat tussen twee diersoorten en een van de twee sterft uit, is het risico groot dat het andere soort ook uitsterft. Eerder in dit artikel is genoemd dat ook invasieve insecten kunnen leiden tot biodiversiteitsverlies en zodoende ook indirect kunnen leiden tot het uitbreken van plantenplagen en plantenetende insectenplagen, waardoor landbouwgewassen in gevaar komen.²⁹ Plagen in gewassen zorgen vervolgens, met zaadeters en ziekteverwekkers, voor een afname in productiviteit van de landbouwgewassen en kunnen in het ergste geval zelfs leiden tot volledig verlies van gewassen. Het gebruik van pesticiden heeft in veel gevallen geleid tot een toename van plaaguitbraken. Zo hebben bepaalde soorten genetische resistentie ontwikkeld voor bestanddelen van pesticiden.³⁰

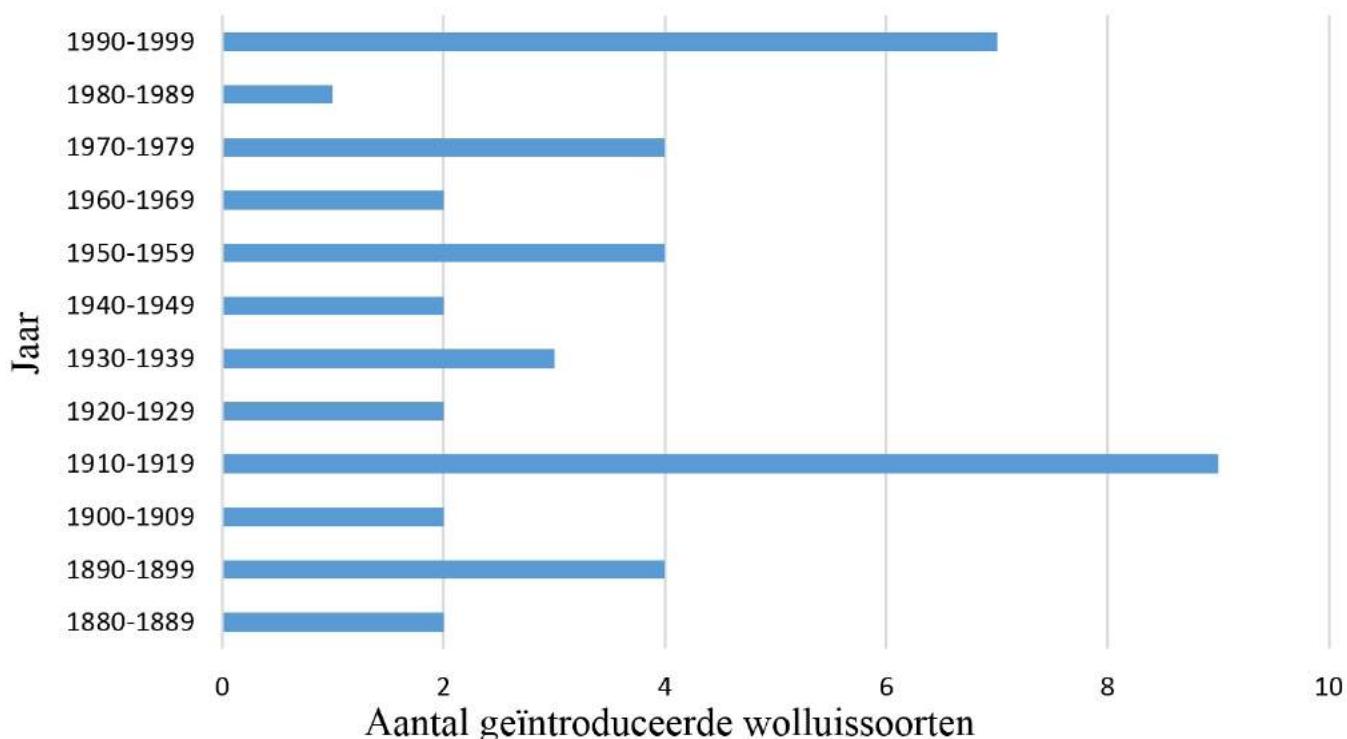
Insectenplagen kunnen echter ook leiden tot toename in de opbrengst van landbouwgewassen. Het meest voorkomende effect is het snoei-effect. Als gewassen worden gesnoeid, wordt de energie gestoken in andere delen van de plant. Hierdoor krijgt de plant grotere vruchten, wat de kwaliteit ten goede komt. Sommige granen bijvoorbeeld zijn in een vroeg stadium van de groei door insectenplagen beschadigd, wat leidt tot een toename van de opbrengst, omdat de granen meer uitlopers zijn gaan vormen. Sommige aardappelgewassen en groenten leveren vruchten van hogere kwaliteit. Dit komt

doordat ze minder zaad produceren, maar wel meer energie steken in de zaden die groeien, waardoor die groter worden. Dit geldt echter lang niet altijd.³¹

Gevolgen van insectenintroducties voor de landbouw in de VS

In deze laatste alinea zal gekeken worden naar de gevolgen van insectenintroducties voor de landbouw in de Verenigde Staten. Eerst wordt uitgebreid ingegaan op de gevolgen van schildluissoorten, en specifiek wolluissoorten, voor de landbouw, omdat dit soorten zijn die de landbouw in de Verenigde Staten veel schade toebrengen. Vervolgens worden kort een paar andere insectensoorten genoemd die schadelijk zijn voor de landbouw in de Verenigde Staten en ten slotte worden de economische kosten voor de Verenigde Staten die invasieve insectensoorten met zich meebrengen, genoemd.

Schildluizen vormen grote plagen in de landbouw en vormen een gevaar als ze in gebieden geïntroduceerd worden waar ze geen natuurlijke vijanden hebben. Schildluizen zijn beruchte indringers, omdat ze klein zijn, in verborgen habitats leven en regelmatig meegenomen worden op koopwaar die veel internationaal verhandeld wordt.³² Van 1985 tot en met 2005 waren 21 exotische schildluissoorten voor het eerst in de Verenigde Staten waargenomen. Vier van deze soorten hebben directe negatieve gevolgen voor de landbouw. Dat zijn de soorten die een plaag vormen in de mango's, papaja's, citrusvruchten, vijgen en druiven. Dit zijn allemaal wolluissoorten.³³

Figuur 2: aantal geïntroduceerde plagenwolluissoorten per decennium in de Verenigde Staten van 1880-1999. Vertaald uit Miller, Douglass R., Miller, Gary L., en Watson, Gillian W., "Invasive species of mealybugs (Hemiptera: Pseudococcidae) and their threat to US agriculture," 832

De wolluis is een groep schildluizen die veel aandacht vereist, omdat er vier plagensoorten in de Verenigde Staten zijn geïntroduceerd.³⁴ Ook zijn 35 procent van de schildluissoorten in de Verenigde Staten wolluissoorten. De schildluisdiversiteit in de Verenigde Staten is hoog vergeleken met de rest van de wereld. Meer dan 25 procent van alle schildluissoorten in de Verenigde staten zijn geïntroduceerd. Dit is een hoog percentage vergeleken met andere insectensoorten.

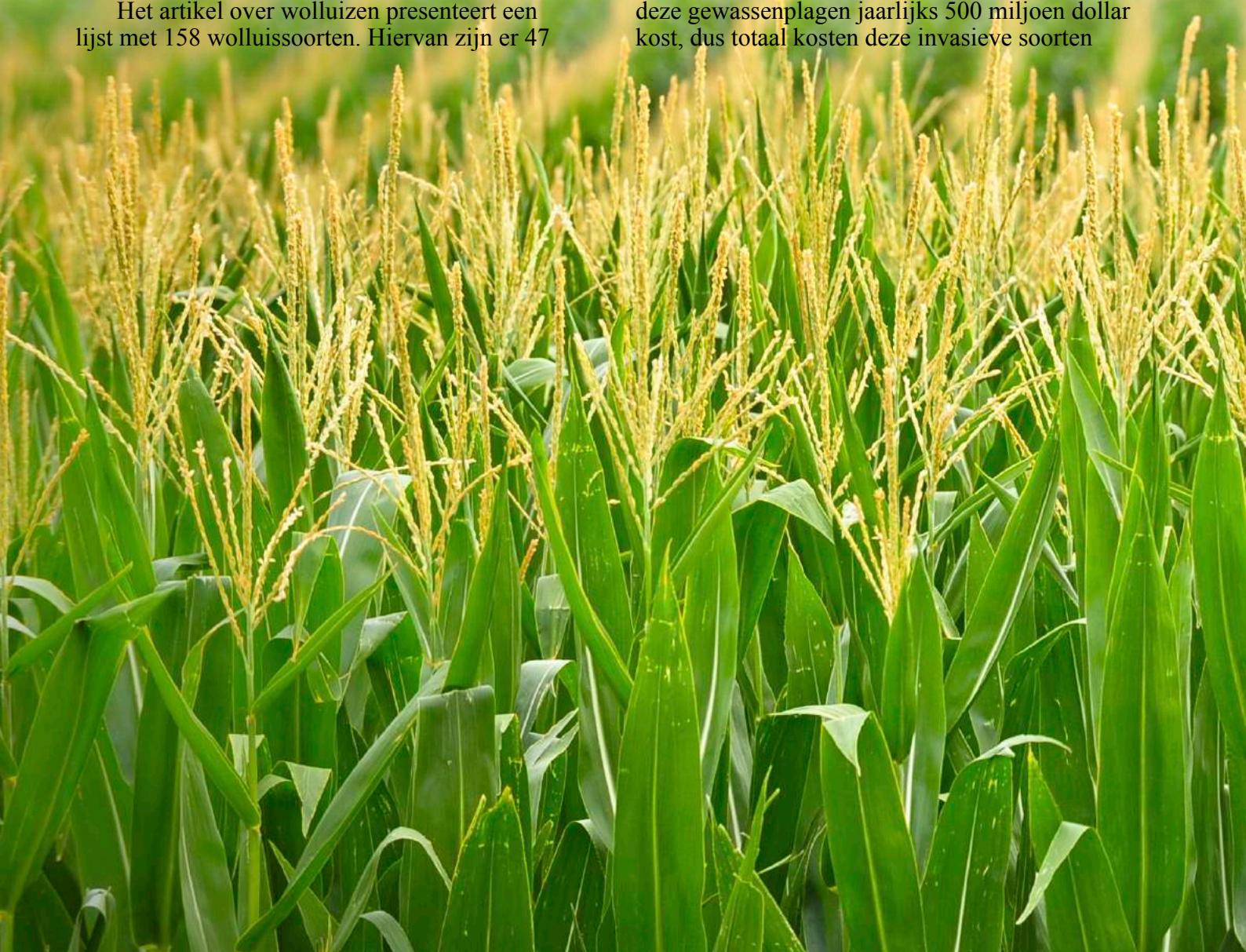
Een interessante waarneming is dat er een schildluisintroductiepiek was tussen 1890 en 1920 en dat er in ieder geval tot 2005 een daling is geweest.³⁵ Dit geldt alleen niet voor de wolluissoorten, want na 1920 is nog een toename geweest in de introductie van wolluissoorten (zie figuur 2).³⁶ Sinds de jaren 1880 zijn in elk decennium, met uitzondering van de jaren 1980, minstens twee plagensoorten wolluizen geïntroduceerd (zie figuur 2). De auteurs van dit artikel vermoeden dat de grote hoeveelheid introducties van wolluissoorten in de jaren 1990 het gevolg is van de toegenomen wereldhandel en de moeite die het kost om grote hoeveelheden in container vervoerde goederen te controleren op meereizende insecten.³⁷ Deze internationale handel is een kenmerk van globalisering.³⁸

Het artikel over wolluizen presenteert een lijst met 158 wolluissoorten. Hiervan zijn er 47

invasief in de Verenigde Staten. Een aantal van deze soorten hebben invloed op de voedselvoorziening. Ze vormen een gevaar voor suikerriet, bosbes, pijnbomen, jeneverbes, fruitbomen, druivenstruiken, (soja)bonen en gerst.³⁹

Een aantal andere in de Verenigde Staten voorkomende insectenplagen worden hierna genoemd. Een voorbeeld zijn springstaarten. Die veroorzaken schade aan onder andere sla, komkommer, granen en wortelgewassen door op bladeren, zaadlobben en stengels te knabbelen en daar holletjes in te maken. Deze populaties kunnen erg groot worden en daardoor grote schade aanrichten. Ook sommige soorten sprinkhanen veroorzaken schade aan granen. Oorwormen beschadigen zachte fruitsoorten en ook de fruitboom bladspringer veroorzaakt in de Verenigde Staten veel schade aan fruitbomen door de bladeren van deze bomen te eten.⁴⁰

Nu zal ingegaan worden op de economische en milieukosten die verband houden met invasieve soorten in de Verenigde Staten. Tussen 1906 en 1991 hebben 79 exotische soorten geleid tot 97 miljard dollar schade. Plagen van geleedpotigen in gewassen leiden jaarlijks tot 13900 miljoen dollar schade. Hier komt nog bij dat de bestrijding van deze gewassenplagen jaarlijks 500 miljoen dollar kost, dus totaal kosten deze invasieve soorten

14400 miljoen dollar per jaar.⁴¹ Er wordt geschat dat ongeveer 500 niet-inheemse insecten- en mijtensoorten plagen vormen in gewassen. Jaarlijks vernietigen insectenplagen ongeveer 13 procent van de potentiële gewasproductie en dit betekent een verlies van 33 miljard dollar. Ongeveer 40 procent van de plagen zijn geïntroduceerd, dus jaarlijks kosten plagen van invasieve insecten 13 miljard dollar. Hiernaast wordt er een geschatte 500 miljoen dollar per jaar uitgegeven aan het bestrijden van gewassenplagen van invasieve insectensoorten.⁴² Gezien deze grote verliezen van gewas, vormen deze insectensoorten een gevaar voor de veiligheid van mensen. Door conflicten tussen invasieve insecten en landbouwgewassen, vernietigen invasieve insectensoorten een groot deel van de menselijke voedselproductie, wat op een gegeven moment tot voedseltekort zou kunnen leiden.

Conclusie

Op de vraag in hoeverre invasieve insectensoorten een bedreiging vormen voor de landbouw in de Verenigde Staten, kan geantwoord worden dat invasieve insectensoorten zowel tot economische als milieuschade leiden. Hiernaast leveren insectenintroducties ook wat op, maar netto zorgen invasieve insectensoorten voor veel verlies. Ten eerste leiden invasieve insectensoorten

tot biodiversiteitsverlies. Invasieve insectensoorten kunnen op allerlei niveaus leiden tot het uitsterven van inheemse soorten: op genetisch, individueel, populatie- en ecosysteemniveau. Ten tweede veroorzaken invasieve insectensoorten economische verliezen. Invasieve insecten in de landbouw kosten de Verenigde Staten jaarlijks 13 miljard dollar door het beschadigen en vernietigen van landbouwgewassen. Hiernaast wordt nog eens 500 miljoen dollar uitgegeven aan het bestrijden van insectenplagen.

Toch zijn geïntroduceerde insecten van belang voor de bestuiving van landbouwgewassen. Geïntroduceerde insectensoorten zijn dus zowel van belang voor de landbouw als schadelijk. Er is duidelijk gebleken dat de mens zowel aan de positieve als negatieve gevolgen heeft bijgedragen. De mens heeft namelijk soorten kunnen introduceren door wereldwijd transport, wat een kenmerk is van globalisering.

Om de veiligheid van mensen te kunnen waarborgen, is het van belang dat er voldoende voedsel is. Om de landbouwgewassen tegen invasieve insectensoorten te kunnen beschermen, is meer onderzoek nodig naar de specifieke gevolgen van bepaalde insectensoorten voor de menselijke voedselvoorziening.

- 1 David Ehrenfeld, "Globalisation: Effects on Biodiversity, Environment and Society," in: *Conservation and Society* 1 (2003): 99,103
- 2 ISSG, "100 of the world's worst invasive alien species" (University of Auckland, 2004), geraadpleegd op 29 mei 2015, http://calendar.k-state.edu/withlab/consbiol/IUCN_invaders.pdf
- 3 Douglass R. Miller, Gary L. Miller, en Gillian W. Watson, "Invasive species of mealybugs (Hemiptera: Pseudococcidae) and their threat to US agriculture," in: *Proceedings of the Entomological Society of Washington* 104 (2002): 825-826
- 4 Marc Kenis et al., "Ecological effects of invasive alien insects," in: *Biological Invasions* (2008): 1, geraadpleegd op 18 juni 2015, doi: 10.1007/s10530-008-9318-y
- 5 Miguel Clavero en Emili García-Berthou, "Invasive species are a major cause of animal extinctions," in: *Trends in Ecology & Evolution* 20, no. 3 (2005): 110
- 6 Jessica Gurevitch en Dianna K. Padilla, "Are invasive species a major cause of extinctions?," in: *Trends in Ecology & Evolution* 19 (2004): 470
- 7 Mark A. Davis, "Biotic Globalization: Does Competition from Introduced Species Threaten Biodiversity?," in: *BioScience* 53 (2003): 481
- 8 Campbell et al., *Biology: a global approach* (USA: Courier/Kendallville, 2014): 1281
- 9 Kenis et al., 9-11
- 10 Ibidem, 11
- 11 Campbell et al., 556
- 12 Kenis et al., "Ecological effects of invasive alien insects," 10
- 13 Raphael K. Didham, "Are invasive species the drivers of ecological change?," in: *Trends in Ecology & Evolution* 20 (2005): 470
- 14 Kenis et al., 10
- 15 Didham, "Are invasive species the drivers of ecological change?," 470
- 16 Kenis et al., 8
- 17 Campbell et al., 850
- 18 Kenis et al., 11
- 19 Ibidem, 11
- 20 Campbell et al., 325
- 21 Kenis et al., 8-10
- 22 Ibidem, 10
- 23 Wei Zhang et al., "Ecosystem services and dis-services to agriculture," in: *Ecological Economics* (2007): 1-3, geraadpleegd op 4 juni 2015, doi: 10.1016/j.ecolecon.2007.02.024
- 24 Ibidem, 3
- 25 Ibidem, 4
- 26 Alexandra-Maria Klein, Ingolf Steffan-Dewenter, en Teja Tscharntke, "Fruit set of highland coffee increases with the diversity of pollinating bees," in: *Proceedings of the Royal Society London* (2003): 955, geraadpleegd op 18 juni 2015, doi: 10.1098/rspb.2002.2306
- 27 Kenis et al., 8
- 28 Zhang et al., 3
- 29 Kenis et al., 1-11
- 30 Zhang et al., 4
- 31 Dennis S. Hill, *Agricultural insect pests of temperate regions and their control*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1987): 75-76
- 32 Douglass R. Miller, Gary L. Miller, Greg S. Hodges, en John A. Davidson, "Introduced scale insects (hemipteran: coccoidea) of the United States and their impact on U.S. agriculture," in: *Proceedings of the Entomological Society of Washington* 107 (2005): 123
- 33 Ibidem, 123-124
- 34 Miller, Miller, en Watson, "Invasive species of mealybugs (Hemiptera: Pseudococcidae) and their threat to US agriculture," in: *Proceedings of the Entomological Society of Washington* 104 (2002): 825-826
- 35 Miller, Miller, Hodges, en Davidson, 125
- 36 Miller, Miller, en Watson, 832-833
- 37 Ibidem, 833
- 38 Ehrenfeld, 99-100
- 39 Miller, Miller, en Watson, 826-831
- 40 Hill, 189-200
- 41 David Pimentel, Rodolfo Zuniga, en Doug Morrison, "Update on the environmental and economic costs associated with alien-invasive species in the United States," in: *Ecological Economics* 53 (2005): 273-274
- 42 Ibidem, 276

Bibliografie

Campbell et al., *Biology: a global approach*. USA: Courier/Kendallville, 2014, H23 en H54

Clavero, Miguel, en García-Berthou, Emili, "Invasive species are a major cause of animal extinctions," in: *Trends in Ecology & Evolution* 20 (2005)

Davis, Mark A., "Biotic Globalization: Does Competition from Introduced Species Threaten Biodiversity?," in: *BioScience* 53 (2003)

Didham, Raphael K. et al., "Are invasive species the drivers of ecological change?," in: *Trends in Ecology & Evolution* 20 (2005)

Ehrenfeld, David, "Globalisation: Effects on Biodiversity, Environment and Society," in: *Conservation and Society*, 1 (2003)

Gurevitch, Jessica, en Padilla, Dianna K., "Are invasive species a major cause of extinctions?," in: *Trends in Ecology & Evolution* 19 (2004)

Hill, Dennis S., *Agricultural insect pests of temperate regions and their control*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987

ISSG, *100 of the world's worst invasive alien species*. Auckland: University of Auckland, 2004, geraadpleegd op 29 mei 2015,

http://calendar.k-state.edu/withlab/consbiol/IUCN_invaders.pdf

Kenis, Marc et al., "Ecological effects of invasive alien insects," in: *Biological Invasions* (2008), geraadpleegd op 18 juni 2015, doi: 10.1007/s10530-008-9318-y

Klein, Alexandra-Maria, Steffan-Dewenter, Ingolf, en Tscharntke, Teja, "Fruit set of highland coffee increases with the diversity of pollinating bees," in: *Proceedings of the Royal Society London* (2003), geraadpleegd op 18 juni 2015, doi: 10.1098/rspb.2002.2306

Miller, Douglass R., Miller, Gary L., en Watson, Gillian W., "Invasive species of mealybugs (Hemiptera: Pseudococcidae) and their threat to US agriculture," in: *Proceedings of the Entomological Society of Washington* 104 (2002)

Miller, Douglass R., Miller, Gary L., Hodges, Greg S., en Davidson, John A., "Introduced scale insects (hemipteran: cocoidea) of the United States and their impact on U.S. agriculture," in: *Proceedings of the Entomological Society of Washington* 107 (2005)

Pimentel, David, Zuniga, Rodolfo, Morrison, Doug, "Update on the environmental and economic costs associated with alien-invasive species in the United States," in: *Ecological Economics* 53 (2005)

Zhang, Wei, et al., "Ecosystem services and dis-services to agriculture," in: *Ecological Economics* (2007), geraadpleegd op 4 juni 2015, doi: 10.1016/j.ecolecon.2007.02.024

GLOBALISERING ALS ZOGENAAMD POSITIEF VERSCHIJNSEL

Bij deze mijn reactie op het artikel ‘Globalisering is een positief verschijnsel voor Europa’ dat in het algemeen dagblad verscheen op 27 maart 2015. Globalisering heeft gedeeltelijk positieve gevolgen voor de wereld. Door globalisering zijn de grenzen opengesteld, waardoor de handel bloeide en groeide. Daarnaast kunnen we tegenwoordig binnen enkele seconden contact opnemen met iemand op elke willekeurige plek op de wereld. Ook zorgt globalisering er bijvoorbeeld voor dat producten over de hele wereld verkrijgbaar zijn. Op het eerste gezicht lijkt het dus alsof globalisering een zeer positief verschijnsel is. Globalisering is positief voor een deel van de bevolking van Europa, maar is het ook positief voor de rest van de bevolking? Op dit moment profiteren de rijke landen sterk van globalisering. Echter, voor de arme landen heeft globalisering meer negatieve gevolgen dan positieve gevolgen. Het artikel stelt dat globalisering een positief verschijnsel is voor heel Europa, wat echter niet het geval is.

Voor een groot deel van de bevolking zijn de gevolgen van globalisering dus niet positief. Door globalisering is het contact tussen mensen van verschillende culturen sterk toegenomen. Enerzijds leidde dit vaak tot vreedzame uitwisseling van ideeën, maar anderzijds uitte dit zich soms ook in conflicten. Culturen of religieuze groeperingen gingen zich verzetten tegen globalisering. Zij wilden niet dat hun cultuur of religie beïnvloedt

zou worden door globalisering. In Nigeria ontstond er bijvoorbeeld een conflict tussen christenen en moslims, nadat de moslims de sharia wilden invoeren als verzet tegen globalisering. Het toegenomen contact door globalisering heeft dus twee kanten: aan de ene kant is het positief als er vreedzame uitwisseling van ideeën plaatsvindt, terwijl aan de andere kant de conflicten die door het toegenomen contact ontstaan, zeer negatief zijn.

Globalisering had ook grote gevolgen voor de veiligheid. Aan de ene kant verminderde de veiligheid door conflicten, aan de andere kant ook door de toegenomen mobiliteit. Het werd veel gemakkelijker om naar de andere kant van de wereld te reizen. Waar men er in de gouden eeuw een jaar over deed om naar India te reizen, kan men dat nu in een dag doen. De toegenomen mobiliteit lijkt positief, maar had ook negatieve gevolgen. Ziektes werden veel gemakkelijker overgebracht van het ene land naar het andere land. Waar dat risico eerst veel kleiner was, nam dat nu sterk toe. Toeristen die over de hele wereld reisden, namen ziektes mee van het ene land naar het andere land. Ziektes die zich vroeger alleen nationaal hadden verspreid, gingen zich nu mondiaal verspreiden. Toen Columbus Amerika ontdekte, stierven er meer indianen door de ziektes die de Spanjaarden meebrachten dan door de strijd. Ziektes waar men in het ene land immuun voor, zorgden in andere landen voor massa extincties van de bevolking.

Het toerisme, dat mogelijk gemaakt werd door de globalisering, had nog meer andere negatieve gevolgen. Doordat het toerisme sterk toe nam, nam ook het transport sterk toe. Niet alleen het toerisme zorgde voor meer transport, ook door de vrije handel nam het transport sterk toe. Doordat de grenzen waren opgesteld, groeide de handel sterk en nam het transport toe. Door het toegenomen transport, nam vervolgens de milieuvervuiling sterk toe. Er werd meer CO₂ uitgestoten, wat weer voor een broeikaseffect zorgde. De impact van de mens op de aarde is sterk gestegen door globalisering. De klimaatverandering is het resultaat van de toegenomen invloed van de mens op de aarde. Dat de impact van de mens op de aarde groter is geworden, is dus ook te wijten aan globalisering.

Al met al kunnen we concluderen dat globalisering een proces is met zeer negatieve gevolgen. De positieve gevolgen gelden alleen maar voor een heel klein gedeelte van de bevolking.

M. Florijn

Bibliografie

Collins-Kreiner, Noga and Wall, Geoffrey, *'Tourism and Religion: Spiritual Journeys and Their Consequences'* in: *'The changing world religion map: sacred places, identities, practices and politics'*, (Dordrecht : Springer Netherlands, 2015)

Mazrui, Ali A., *'Democratic institution performance: research and policy perspectives'*, (Westport, Praeger publishers, 2002)

Petersen, Rodney L., Simion, Marian Gh., Twiss, Sumner B., *'Religion and public policy: human rights, conflicts and ethics'*, (Cambridge University Press, 2015)

De rest van de bevolking lijdt onder de negatieve gevolgen. Globalisering heeft er bijvoorbeeld voor gezorgd dat er meer conflicten plaats vinden, er meer ziektes worden uitgewisseld en er veel meer milieu vervuiling is door het toegenomen transport. Globalisering lijkt een mooi proces, maar dat is het niet. Het artikel 'Globalisering is een positief verschijnsel voor Europa' focust dan ook alleen op de positieve effecten. Voor het gedeelte van de wereld dat het artikel leest, is globalisering voordelig, dus stelt het artikel dat globalisering een positief proces is. Dit is echter veel te kort door de bocht. Voordat wij kunnen concluderen dat globalisering een positief proces is, moeten wij ons eerst verplaatsen in de slachtoffers. Zouden wij met de negatieve gevolgen opgeschept willen zitten, terwijl je een klein deel van de wereldbevolking er met de positieve gevolgen vandoor ziet gaan?

KLIMAATVERANDERING EN DE STRIJD OM WATER

Watertekort ten gevolge van klimaatverandering zal in de toekomst een steeds groter probleem worden en landen in het Midden Oosten zijn onder de eerste die de gevolgen hiervan ondervinden. Concurrentie om de watervoorzieningen kan tot hevige gevolgen leiden in deze landen. Met dit artikel zal worden onderzocht hoe klimaatverandering het Midden Oosten beïnvloed en in de toekomst zal beïnvloeden. Kennis over de relatie tussen watertekort en (gewapend) conflict biedt inzicht in de gevolgen van klimaatverandering op de mens en samenleving. Daartoe zal in dit artikel eerst worden beschreven hoe klimaatverandering watervoorzieningen wereldwijd beïnvloedt. Vervolgens wordt bekeken hoe dit praktisch de watervoorzieningen in het Midden Oosten aantast. Ook zullen projecties over klimaatverandering verbonden worden aan de situatie in het Midden Oosten. Tot slot kan worden geconcludeerd hoe dit proces een gevaar is voor de stabiliteit in de Levant.

Inleiding

De Levant staat al ruim 60 jaar bekend als een gebied van oorlog en conflict. Nog steeds lijkt het er niet op dat deze trend in de nabije toekomst zal veranderen. Daarnaast staat dit gebied bekend om een droog, aride klimaat waar water zo schaars is dat er bijna geen bomen groeien of rivieren hun oorsprong hebben. Deze schaarste is al zo hoog opgelopen dat de vraag naar water groter is dan de water voorraad. De huidige groei van globalisering zal in de toekomst alleen maar meer industrialisatie met zich mee brengen en voor een hogere concentratie van koolstofdioxide in de atmosfeer zorgen. Veel modellen voorspellen dat het klimaat in het Midden Oosten door de toenemende globalisering alleen nog maar warmer en droger zal worden.¹ Concurrentie om de bronnen van water in dit gebied zal dus waarschijnlijk toenemen en daarmee zal de waterschaarste hoogstwaarschijnlijk een steeds grotere invloed hebben op het gaande conflict in de regio.

In dit artikel wordt bekeken waar en in welke mate watertekort in de laatste zestig jaar is toegenomen. Ook zal worden gekeken hoe dit zich waarschijnlijk zal voortzetten in de toekomst. Op deze manier kan worden onderzocht welke relatie bestaat tussen watertekort en conflict in het Midden Oosten, en wat toekomstig watertekort zal betekenen voor dit gebied. Vervolgens kan een conclusie worden getrokken over of het opraken van natuurlijke hulpbronnen leidt tot gewapend conflict. Water als natuurlijke bron leent zich hier uitstekend voor omdat waterstanden en droogte relatief makkelijk meetbaar zijn. Daarbij is water van groot belang omdat water en voedsel, dat overigens ook water nodig heeft, eerste levensbehoeften zijn. Deze kennis zal bijdragen aan een beter begrip over hoe klimaatverandering invloed heeft op mensen en samenlevingen.

Om deze vragen te beantwoorden is allereerst kennis nodig over hoe klimaatverandering invloed heeft op watervoorraden op mondiale schaal. Daartoe zal worden gekeken welke factoren van klimaatverandering op welke manier invloed hebben op watervoorzieningen in verschillende klimaten. Vervolgens moet specifiek worden gekeken naar de risicogebeuren, namelijk gebieden met een droog, aride klimaat. Waarom precies raken sommige watervoorraden op, en wat zijn nog wel bronnen van water binnen deze gebieden? Ook wordt in dit artikel gekeken naar projecties over de veranderingen in deze gebieden, en deze projecties worden gekoppeld aan een beeld van de watervoorziening in de toekomst. Tot slot worden deze bevindingen verbonden aan de spanningen en het conflict in de Levant. Daarmee kan een projectie worden gedaan over de mate waarin watervoorzieningen in de regio relateren aan dit conflict.

Klimaatverandering en de wereld watervoorziening

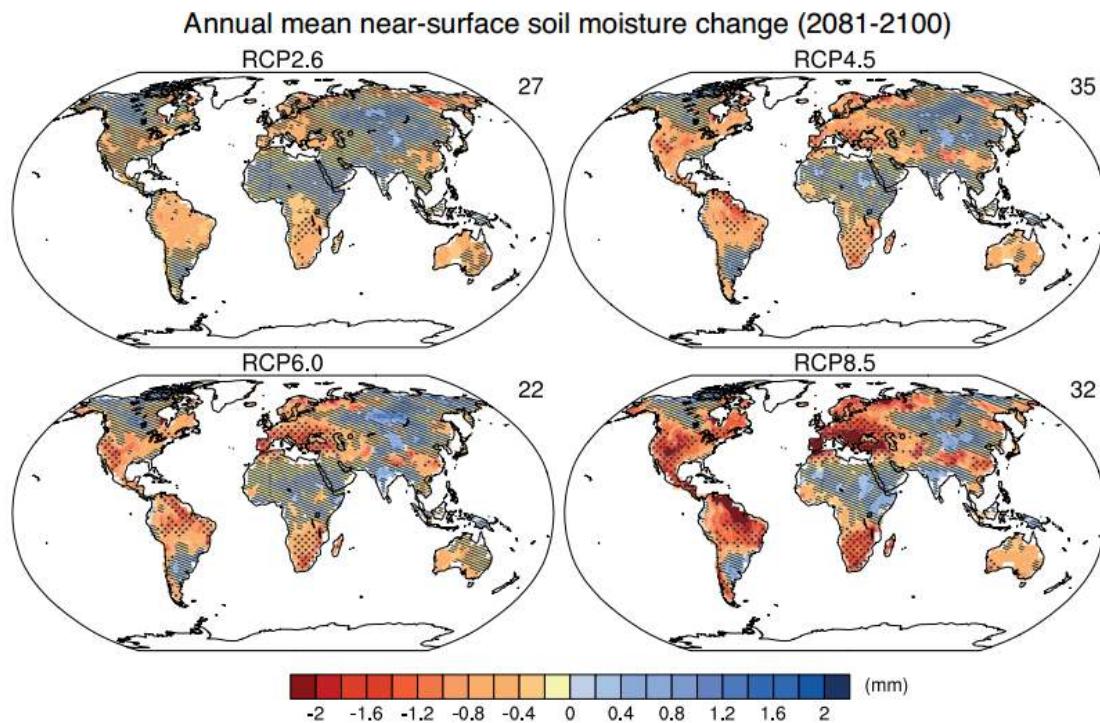
In dit artikel zal de invloed van klimaatverandering op watervoorzieningen worden bekeken, dat betekent dat voornamelijk gebruik zal worden gemaakt van klimaatdrijfveren. Watervoorzieningen worden ook door andere factoren beïnvloed, zoals technologie, beleid en bevolkingsgroei. Deze factoren kunnen weer worden beïnvloed door klimaatverandering, maar in dit artikel zullen hoofdzakelijk de klimaatdrijfveren aan bod komen. De grootste drijfveren die watervoorraden beïnvloeden zijn temperatuur, verdamping en neerslag.²

In het synthese rapport van het IPCC komt duidelijk naar voren dat met zekerheid kan worden gesteld dat temperatuur in de gehele wereld aan het stijgen is sinds ongeveer 1980.³ Warme lucht kan meer vocht vasthouden. Gecombineerd met een verhoogde verdampingssnelheid door hogere temperaturen betekent dit dat er minder oppervlaktewater zal zijn omdat er meer water verdampst dan er terug komt door neerslag.⁴ Omdat de grond droger is zal meer warmte van de zon door de aarde worden vastgehouden. Dit zorgt zeker in droge gebieden voor een vergrote kans op extreem warme dagen en langere periodes van droogte.⁵ Neerslag zal mondiaal toenemen door de grotere capaciteit van de warme lucht. Deze zal echter alleen toenemen in koude, natte gebieden. Op mondiale schaal betekent dit dat gebieden richting de polen en rond de evenaar meer neerslag en vooral de gebieden rond de keerkringen minder neerslag zullen zien. Daar komt bij dat afwatering, het weglopen van overtollig oppervlaktewater, niet alleen afhangt van neerslag, maar ook van verdamping. Dus ook in gebieden waar neerslag toe zal nemen kan afwatering, en dus de voorraad oppervlaktewater, afnemen. De verwachting is dus dat hoe meer de globale temperatuur zal toenemen, hoe intenser verschillende klimaten zullen worden. Droge, warme gebieden zullen droger en warmer worden, natte en koude gebieden zullen natter en kouder worden. Het mondiale gemiddelde oppervlaktewater zal naar verwachting echter afnemen.⁶

Ook zullen grondwatervoorzieningen afnemen. De grootste reden hiervoor is verhoogd mondiaal watergebruik. Maar ook belangrijk is het herstelvermogen van de grondwateren. Dit heeft te maken met afwatering. Niet al het overtollig water wat over het land stroomt komt in de grondwaterbronnen terecht. Het effect is dat de watertoever naar grondwaterbronnen sterker afneemt dan het afwateren en afname in neerslag. Dit proces leidt er toe dat het aantal grondwaterbronnen met een laag herstelvermogen zal toenemen. Deze grondwaterbronnen zijn relatief kwetsbaar voor verandering in neerslag en

aftwatering. Metingen wijzen uit dat bronnen met een laag herstelvermogen tot vier keer zo gevoelig zijn voor verandering in neerslag dan bronnen met een hoog herstelvermogen. Ook kan een verminderende kans op sneeuw een grote impact hebben op grondwaterbronnen aangezien smeltwater een groot aandeel heeft in het herstel van deze bronnen.⁷

ook heviger worden, want in koude periodes laat de lucht de grotere hoeveelheden vocht los. Ook zullen door deze hevige neerslag periodes van droogte toenemen. Grondwatervoorzieningen kunnen door de onregelmatige toevvoer minder goed herstellen. Daarbij zal door meer erosie en een versnelde aftwatering meer sediment in deze bronnen terecht komen waardoor de kwaliteit van het water in het

Figuur 1. Geprojecteerde jaarlijkse grondvochtigheidsverandering. *IPCC WG1* (2013), 1080

Watervoorziening in aride klimaten

Voor de Levant is het belangrijk om allereerst naar aride en semi-aride klimaten te kijken met betrekking tot water en watervoorraden aangezien deze klimaten dominant zijn in dit gebied.⁸ We weten al dat droge klimaten door de temperatuurstijging die de huidige klimaatverandering kenmerkt droger zullen worden. De vochtgraad van de grond zal vervolgens afnemen. Vooral in de gebieden rond de keerkringen zal de vochtigheid en dus vruchtbaarheid van de grond sterk afnemen. In figuur 1 is te zien dat modellen over grondvochtigheidsverandering voorspellen dat vooral in gebieden rond de Middellandse zee, Zuid Afrika, het noorden van Zuid Amerika en de Verenigde Staten de vochtigheid van de grond met 1 tot 2 millimeter per 10 cm grond per jaar zal dalen.⁹

Ook zal door de versnelde verdamping in steeds warmer wordende gebieden de hydrologische cyclus, het proces van verdamping, neerslag en aftwatering, versnellen.¹⁰ Dit heeft als gevolg dat het weer, de frequentie van neerslag en de intensiteit van de neerslag minder voorspelbaar en minder gematigd worden. Vooral in droge gebieden wordt de frequentie van neerslag minder omdat warme lucht meer vocht kan vasthouden. Echter, neerslag zal

algemeen zal afnemen.¹¹

Daarnaast lopen de grondwaterbronnen in de kustgebieden gevaar door de zeespiegelstijging. Als zout water zich in de zoetwaterbronnen mengt kunnen grote watervoorraden dramatisch in kwaliteit dalen.¹² Dit is een probleem voor veel kustgebieden, maar kustgebieden met een aride klimaat zijn hiervoor extra kwetsbaar. Door de lage stand van veel van de aride grondwatervoorraden zijn deze relatief kwetsbaarder voor zoutwatervervuiling, ook in kleine hoeveelheden.

Watervoorziening in de Levant

De Levant heeft een veelzijdige topografie. Het grootste gedeelte heeft een semi-aride klimaat, maar door gebergtes in bijvoorbeeld Libanon en dalen in de buurt van de dode zee zijn op veel plekken in de Levant aparte microklimaten ontstaan.¹³ Dit zal betekenen dat sommige gebieden minder kwetsbaar zijn voor de huidige klimaatverandering, maar de diversiteit van het gebied zorgt ook dat het voor veel verschillende factoren van klimaatverandering vatbaar is. De bergen van Libanon zijn bijvoorbeeld een bron van water door de voorraden sneeuw die daar het hele jaar liggen. Deze voorraden zullen echter afnemen door de temperatuurstijging. De

ligging van Israël en Libanon zorgt er voor dat deze gebieden vatbaar zijn voor grondwatervervuiling door zeespiegelstijging. Tot slot zijn er gebieden die wel veel vegetatie hebben. Echter, door een langer droog seizoen, verminderde regenval en verminderende grondwatervoorraad zullen deze gebieden kleiner worden waardoor ook deze gebieden steeds kwetsbaarder worden voor klimaatverandering. Vegetatie biedt namelijk gedeeltelijke bescherming tegen hitte en droogte in korte periodes.¹⁴

De Levant hoort bij een van de gebieden die op dit moment waterschaarste ondervindt. Dat wil zeggen, meer dan 20% van de watervoorraad wordt gebruikt. Het Hadley Centre Coupled Model versie 3 doet een voorspelling over hoe die waterschaarste zich wereldwijd uit zal breiden vanaf nu tot 2085. Er zijn in die voorspelling wel gebieden waar een toename in watervoorraad zal plaatsvinden en in gebieden die nu al onder waterschaarste lijden wordt die schaarste alleen maar erger.¹⁵ Projecties door het IPCC en verschillende onafhankelijke onderzoeken voorspellen een vermindering van neerslag in het Midden Oosten van 10 tot 30 procent. Ook voorspellen deze onderzoeken dat daardoor het aride klimaat zich verder naar het noorden zal uitbreiden waardoor de relatief vruchtbare kustregio's van Syrië en Libanon ook steeds meer zullen worden aangetast.¹⁶

De directe gevolgen van deze waterschaarste en de teruggang van de kwaliteit van het water in deze regio's zijn divers en ingrijpend. Niet alleen is drinkwater een schaars goed in de Levant, ook zal de waterschaarste een grote impact hebben op de landbouw en dus de voedselvoorraad van het gebied. Door de onregelmatige en lage frequentie van neerslag is de watervoorziening van met name Israël, Palestina en Jordanië bijna geheel afhankelijk van grondwatervoorraad.¹⁷ Door het droger, en minder vruchtbare worden van de grond in de Levant is het ook steeds lastiger om geschikte grond voor veeteelt te vinden. Een van de onderzoeken over de landbouw in de regio spreekt van een 9% tot 19% verlaagde granen- en rijstproductie en een toename van benodigd water voor deze landbouw van 2% tot 16% bij een gemiddelde temperatuurstijging van 2 graden. Ook heeft de kwaliteit van het water sterke gevolgen voor de landbouw. Door het steeds zouter wordende water wat beschikbaar is voor irrigatie van landbouwgrond wordt deze grond steeds minder geschikt voor het verbouwen van groenten en fruit.¹⁸ Dit proces is in bijvoorbeeld de kustgebieden van Israël al begonnen. Veel zoetwaterbronnen zijn al door menging met zeewater, het te diep winnen van dit water en de lage stand van de grondwatervoorraad ten gevolge van die afname al behoorlijk verzilt. De invloed van de zeespiegelstijging zal in de toekomst toenemen,

maar het is een erg langzaam proces. Ook is geconstateerd dat de vervuiling van waterbronnen door zeewater invloed heeft tot 10 kilometer van de kust.¹⁹ Echter, door de extreem lage ligging van het grensgebied tussen Israël en de Jordanië zal door doorstroming ook dit gebied steeds meer last hebben van zoetwatervervuiling en verminderende landbouwopbrengsten.

Watervoorziening en conflict

“Water is the one issue that could drive the nations of this region to war”²⁰ Dit zei koning Hussein van Jordanië in 1990. Al tijden wordt voorspeld dat het conflict over water tot oorlog zal leiden in de Levant. Tot uitslaande oorlog heeft het watertekort nog steeds niet geleid, maar de steeds groter wordende waterschaarste heeft veel invloed op spanningen, conflict en vrede in de Levant. In bijna alle onderhandelingen tussen bijvoorbeeld Israël en Palestina is water een factor die voortdurend tot problemen leidt. Ook zijn er samenwerkingsverdragen over water die door toenemende schaarste in de toekomst onhoudbaar zullen zijn. Israël en Jordanië hebben een verdrag over het delen van water om de invloed van seizoenen te verminderen. Maar door de toenemende droogte, vooral in de zomer, zal Israël op den duur steeds meer moeite krijgen om dit verdrag na te komen.²¹

Ook door de afname van landbouw- en veeteeltopbrengsten kan stabiliteit in de regio aangetast worden. Door vermindering van de hoeveelheid geschikte landbouwgrond is het voor landen steeds belangrijker aan het worden om bezette stukken grond terug te vorderen, of zelf te bezetten.²² Ook kan de realisatie over de steeds verder vermindering van waterbronnen leiden tot een steeds grotere inzet van militie om deze bronnen te beschermen. Tot slot is het verspreiden van water over een grote regio erg energie-intensief, wat in een relatief arm gedeelte van de wereld zoals de Levant een probleem is. Steeds meer mensen in aangetaste gebieden zullen gedwongen worden hun thuis te verlaten. Deze migratiestromen zorgen voor een vraag naar opvang en kan voor veel problemen zorgen in een gebied waar culturele spanningen al erg hoog op zijn gelopen.²³

Al in 1970 overschreed in de Levant de vraag naar water en voedsel de voorraden en sindsdien zijn bijna alle landen in de regio afhankelijk van import van water en landbouwgoederen uit het buitenland.²⁴ Door de huidige klimaatveranderingen zal deze afhankelijkheid alleen maar groter worden. Het probleem is nu nog te overzien door de overschotten die uit Europa en de Verenigde Staten komen, maar klimaatverandering zal op den duur

ook in die delen van de wereld zijn invloed hebben. Temperatuurstijging zal in het zuiden van Europa en de VS leiden tot meer waterschaarste en in het noorden tot sterke regenval en overstromingen door het smelten van ijsvoorraden.²⁵ Dit kan leiden tot een afname van landbouwgoederen die beschikbaar zijn voor export naar het Midden Oosten. Hierdoor kan de voedselvoorziening in de Levant erg problematisch worden en kunnen verslechterende relaties en grotere spanningen tussen het Midden Oosten en het westen ontstaan.

Conclusie

Klimaatverandering ten gevolge van globalisering zal naar verwachting grote invloed hebben op de manier waarop water zich over de wereld verdeeld. Droge gebieden worden droger, natte gebieden worden natter. In beide gevallen zal men zich moeten aanpassen aan het veranderende klimaat om iedereen te voorzien van de eerste levensbehoeftes. Het meest kwetsbaar zijn landen met een droog klimaat en weinig grondwatervoorraden. Daarbij zijn arme landen kwetsbaarder voor klimaatverandering omdat ze het zich minder kunnen veroorloven om maatregelen te treffen om zich aan te passen aan

klimaatverandering. De Levant voldoet aan al deze kenmerken en in het Midden Oosten en de Levant is de verandering al vergevorderd en de toekomst ziet er niet rooskleurig uit. Het opdrogen van de grondwaterbronnen waar bijna het hele gebied van afhankelijk is, de steeds droger en onvruchtbaar wordende landbouwgrond en de vervuiling van het water dragen allemaal bij aan een steeds groter wordend probleem.

Daarbij is er grote kans dat de water- en voedseltekort zullen bijdragen aan de instabiliteit in de regio. Concurrentie om bronnen, de stijgende waarde van vruchtbare gebieden, geforceerde immigratie en de afhankelijkheid van het westen dragen allemaal bij aan stijgende spanningen, en een grotere kans op conflict in en rondom de Levant. Klimaatverandering is dus niet alleen maar een gevolg van globalisering maar heeft ook gevolgen voor globalisering. Klimaatverandering tast onze eerste levensbehoeften aan. Dit kan conflict en instabiliteit bevorderen en niet alleen in het Midden Oosten. Nu zijn al grotere spanningen te zien tussen het Midden Oosten en het westen. De toenemende invloed van klimaatverandering op de eerste levensbehoeften kan deze spanningen doen toenemen en soortgelijke spanningen creëren.

- 1 Ali Brown en Alec Crawford, "Rising temperatures, rising tensions. Climate change and the risk of violent conflict in the Middle East." *International Institute for Sustainable Development* (2009): 6.
- 2 Field, C.B, ed. *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.* (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2014.) 240
- 3 Stocker, T.F., ed. *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.* (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2013.) 187-200
- 4 Field, 240
- 5 Field, 242-243
- 6 Arnell, N. *Climate change and global water resources*, *Global Environmental Change* 9 (1999): 31-49.
- 7 Field, 244-246
- 8 Stocker, 1079-1080
- 9 Stocker, 1079-1080
- 10 Field, 241-242
- 11 Brown, Oli & Crawford, Alec. *Rising temperatures, rising tensions. Climate change and the risk of violent conflict in the Middle East.* (Winnipeg, 2009.) 8-9.
- 12 Brown & Crawford, 9.
- 13 Brown & Crawford, 7.
- 14 Field, 244
- 15 Arnell, S44
- 16 Sowers, J. Vengosh, A. Weintal, E. *Climate change, water resources, and the politics of adaptation in the Middle East and North Africa.* *Climatic Change.* 104 (2011): 603-604.
- 17 Brown & Crawford, 12
- 18 Sowers, 610
- 19 Field, 246
- 20 Brown & Crawford, 20
- 21 Brown & Crawford, 20-21
- 22 Brown & Crawford, 22-23
- 23 Brown & Crawford, 24-29
- 24 Brown & Crawford, 22-23
- 25 Field, 241-248

Bibliografie

Arnell, N. 'Climate change and global water resources' *Global Environmental Change* 9 (1999): 31-49.

Brown, O. en Crawford, A. *Rising temperatures, rising tensions. Climate change and the risk of violent conflict in the Middle East.* Winnipeg: International Institute for Sustainable Development, 2009.

Field et al. *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.* Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2014.

Field et al. *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part B: Regional Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.* Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2014.

Gleick, Peter. 'Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria.' *Weather, Climate, and Society.* 6 (2014): 331-340.

Sowers, J., Vengosh, A. en Weintal, E. 'Climate change, water resources, and the politics of adaptation in the Middle East and North Africa' *Climatic Change.* 104 (2011): 599-627.

Stocker, et al. *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.* Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2013

ADVOCATEN VAN KLIMAATVERANDERING

Een conflict wat al lange tijd woedt is dat tussen de wetenschap die laat weten dat klimaatverandering langzaam maar zeker de wereld aan het vernietigen is en “ontkenners” die zeggen dat klimaatverandering niet bestaat. De discussie tussen de twee partijen is geen evenwichtig debat. Tien tot twintig jaar geleden was er misschien nog twijfel over het bestaan van klimaatverandering door toegenomen CO₂ waarden. Tegenwoordig is er enkel nog twijfel over de precieze invloed van klimaatverandering en de projecties over de toekomst. Er is echter onomstotelijk bewezen dat klimaatverandering bestaat en grote invloed heeft op de aarde.

Sceptis over klimaatverandering is best begrijpelijk. Beleid voeren om klimaatvriendelijk te zijn is voor zowel grote als kleine bedrijven kostbaar. Daarom zullen er altijd advocaten zijn die “groen” beleid tegenstand geven. Ook is het vervelend om na te denken over klimaatverandering. Wetenschappelijke projecties over de toekomst zijn over het algemeen behoorlijk deprimerend. De gedachte dat klimaatverandering leven op aarde onomkeerbaar verandert is voor veel mensen niet te verwerken. Ook roept klimaatverandering bij veel mensen gevoelens van angst, hulpeloosheid en schuld op. Het is dan heel begrijpelijk om te denken dat het wel mee valt met klimaatverandering of dat het uiteindelijk toch wel goed komt. Het gevaar hiervan is echter dat niet alleen de “gewone mens” klimaatverandering onderschat, maar dat dit effect doorwerkt naar beleidsmakers en wetenschappers.

Het ontkennen van klimaatverandering heeft effect op de manier waarop in het algemeen naar klimaatverandering wordt gekeken. Allereerst zaait het twijfel in de publieke opinie. Dit heeft een zeker effect op beleidsvoering. Hoe meer mensen

geloven dat klimaatverandering niet bestaat of niet schadelijk is, hoe minder invloed beleidsmakers die klimaatverandering willen aanpakken hebben. Ook kunnen partijen die klimaatverandering willen tegen gaan slechts moeizaam campagne voeren. Het confronteren van stemmers met de gevolgen van klimaatverandering roept bij veel mensen vluchtgedrag op. Daarbij is klimaatverandering iets wat mondiale actie vereist. Dit roept bij mensen, zelfs als zij zich identificeren met een grote groep mensen, ook een gevoel van hulpeloosheid op. “Het helpt toch niet als alleen ik groener ga leven” of “Als alleen Nederland zich zorgen maakt om het klimaat verandert er niets”. Milieubewust beleid voeren is daarom een relatief onpopulaire keuze omdat het algemene gevoel is dat het niet helpt en dat men opdraait voor de andere landen die dit beleid niet voeren.

Ook de wetenschap is niet immuun voor de publieke opinie. De hevige tegenstand die klimaatwetenschappers, zeker in de beginlagen, kregen heeft er toe geleid dat klimaatwetenschappers de onzekerheden in hun onderzoek bijna onredelijk veel benadrukken. Als je het IPCC rapport leest is bijna bij elke bevinding opgenomen hoe onzeker men is over die bevindingen. Dit leidt er toe dat ook wetenschappers door hun eigen bewoording neigen om hun bevindingen over klimaatverandering af te zwakken en zij lijken zich zich steeds zelfbewuster niet als onruststokers te gedragen. Ook draagt deze onzekerheid weer bij aan een groter vertrouwen dat klimaatverandering niet zo ernstig is als het lijkt. Maar zoals sommige klimaatwetenschappers zelf zeggen: “Deze onzekerheid is iets waarvoor men juist angstig zou moeten zijn en niet minder angstig. Hoe zekerder het onderzoek, hoe beter de maatregelen

kunnen worden getroffen."

Een voorbeeld waarin te zien is dat zelfs klimaatwetenschappers graag optimistisch blijven over klimaatverandering is het aantal onderzoeken wat zich richt op de stagnering die klimaatverandering op dit moment mee maakt. Deze tijdelijke pauze van temperatuurstijging en luchtvervuiling is geen reden om aan te nemen dat klimaatverandering op zijn retour is maar een symptoom van de klimaatschommeling die elke paar decennia plaats vindt. Toch biedt deze stagnering een gevoel van hoop, dat de situatie misschien niet zo erg is als ze lijkt. De toenemende interesse van wetenschappers in dit fenomeen lijkt aan te tonen dat ook wetenschappers naar redenen zoeken om

optimistisch te blijven.

Mensen hebben de neiging om slecht nieuws en zware depressieve onderwerpen te mijden. Niemand is lang bestand tegen de gedachte dat de mensheid in gevaar is. Ook ik lees stiekem snel over een artikel heen met de kop "Earth 'entering new extinction phase' - US study". Beleidmakers en wetenschappers zijn echter ook mensen en zullen bewust of onbewust ook toegeven aan de neiging om onredelijk optimistisch te blijven. Het gevaar is dat op deze manier geen of te weinig actie wordt ondernomen om aan de situatie aan te passen. Het leidt tot een vervelende cirkelredenering. Als iedereen er van uit gaat dat het wel goed komt is er niemand over die er voor zal zorgen dat het goed komt.

Bibliografie

Lewandowski, S. et al. 'Seepage: Climate change denial and its effect on the scientific community' *Global Environmental Change* 33 (2015): 1-13

Seal, K. 'Why Isn't Climate Change on More Lips?' *Pacific Standard*. Geraadpleegd op 20 Juni 2015. <http://www.psmag.com/nature-and-technology/why-isnt-climate-change-on-more-lips-38339>

DEGLOBALISERING

Het onderwerp van dit artikel is globalisering binnen Europa van 1850 tot 1914, en hoe daaraan een einde kwam als gevolg van de Eerste Wereldoorlog. De vraagstelling van mijn artikel is wat voor effect de Eerste Wereldoorlog had op de economische globalisering binnen Europa. De doelstelling van mijn artikel is om de economische veranderingen te laten zien die zijn ontstaan door de Eerste Wereldoorlog op het gebied van globalisering. Daarnaast wil ik een verklaring geven waarom globalisering in de periode van het interbellum niet terugkwam. Dit artikel is relevant omdat er veel parallelle zijn tussen het moderne globaliseringproces en het globaliseringproces van toen. Het is dus interessant om te kijken of een groot conflict dezelfde effecten kan hebben op de economische globalisering als de Eerste Wereldoorlog had op de economische samenwerking van toen. Dit is maatschappelijk interessant, maar hiernaast wordt er in dit artikel ook aandacht besteed aan de discussie over welke factoren het meeste invloed hadden op het uitblijven van terugkeer van globalisatie. Hierover zijn deskundige het niet eens. Eerst zal ik de economische situatie schetsen rond 1900, toen de globalisering op haar hoogtepunt was. Daarna zal ik de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog voor de wereldconomie beschrijven. Als laatste zal ik dan een verklaring geven voor het uitblijven van een terugkeer van globalisering in het Interbellum.

HOE DE EERSTE WERELDOORLOG EEN EINDE MAAKTE AAN DE EERSTE PERIODE VAN GLOBALISERING

Inleiding

In 2014 was het precies 100 jaar geleden dat de Eerste Wereldoorlog uitbrak. Er is veel veranderd in die honderd jaar, maar er zijn ook veel interessante verbanden te zien tussen 1914 en 2014. Eén van die verbanden is de mate van globalisering. Tegenwoordig is er een sterk globaliseringproces gaande. Hetzelfde geldt voor de periode van 1870 tot en met het begin van de Eerste Wereldoorlog in 1914.

Dit artikel gaat over de globalisering rond de Eerste Wereldoorlog. Het eerste deel gaat over de economische samenwerking tussen Europese landen. Daarna zal het voornamelijk gaan over de veranderingen die de Eerste Wereldoorlog teweeg heeft gebracht voor de economische globalisering en de samenwerkingsverbanden binnen Europa. Het doel van dit artikel is dan ook om te laten zien wat voor gevolgen een conflict op wereldschaal kan hebben op economische globalisering, toegespitst op de economische samenwerkingsverbanden binnen

Europa. Dit is een relevante doelstelling om te onderzoeken, omdat er in de wereld van nu, net als de wereld in 1914, veel globalisering plaatsvindt. Het is interessant om te kijken naar wat voor effecten een conflict kan hebben op het proces van economische globalisering en de veiligheid en stabiliteit tussen landen.

Er zijn verschillende definities voor globalisering. Binnen de geschiedeniswetenschap zijn er verschillende disciplines die allemaal op hun eigen manier naar de geschiedenis kijken. Hoe globalisering wordt gedefinieerd, hangt dus af van de discipline die gebruikt wordt. Voor dit artikel wordt de economische discipline gebruikt. Daarom wordt globalisering in dit artikel omschreven als het vrije verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal over landsgrenzen.¹ In dit artikel zal dan ook de samenwerking tussen de Europese landen aan de hand van deze vier aspecten beschreven worden.

Globalisering voor het conflict

De globalisering begon rond 1850, ongeveer tegelijk met het begin van de Industriële Revolutie. Het belangrijkste wat (in het kader van dit artikel) voort kwam uit de Industriële Revolutie waren nieuwe technologieën. In Duitsland werden bijvoorbeeld onderzoekers uit verschillende vakgebieden samengebracht om onderzoek te doen die voor betere industriële productie moest zorgen². De meeste van deze technologieën droegen bij aan de verdere globalisering van de wereld.

Al deze ontwikkelingen waren voornamelijk van belang voor de economische globalisering. De globalisering kwam in de eerste plaats tot ontwikkeling in de internationale handel. Deze handel nam in de periode 1850 tot en met 1914 dan ook enorm toe (van 1870 tot en met 1913 steeg de Europese internationale handel met 4,1 procent per jaar)³. Er zijn vier verschillende ontwikkelingen aan te geven die doorslaggevend waren voor deze toename van handel.

In de eerste plaats werden de relatieve afstanden kleiner, wat gunstig was voor de internationale handel. Er werden bijvoorbeeld snellere stoomschepen ingezet. Daarnaast werd er ook betere infrastructuur aangelegd. Bij de handel over zee zag je dit bijvoorbeeld terug in het Suezkanaal. Het Suezkanaal wat in 1869 werd geopend door de Britten, verkleinde de afstand die boten moesten afleggen. Door het kanaal konden schepen namelijk

rechtstreeks Europa bereiken zonder eerst helemaal om Afrika heen te moeten varen. Dit zorgde voor een grote afname in de reistijd tussen de koloniën in Azië en Europa⁴. Maar ook over land was de toename en verbetering van infrastructuur goed zichtbaar. De spoorwegen rukten in de industrialiserende landen steeds verder op⁵. Ook hierdoor nam de relatieve afstand tussen plekken in de wereld af.⁶ Landen groeiden als het ware steeds dichter naar elkaar toe. Men sprak dan ook euforisch over de ‘de vernietiging van afstand’.⁷

Deze afname van de relatieve afstand tussen landen was essentieel voor de wereldconomie. Door de verbetering van het transport daalden de transportkosten. Vrachtschepen en treinen waren immers sneller en efficiënter dan het transport van voorheen. Dit zorgde ervoor dat het gunstiger was voor bedrijven om grondstoffen ergens anders te laten produceren, omdat de kosten van het transport niet opwogen tegen het prijsvoordeel wat behaald kon worden door de productie uit te besteden.⁸

Als gevolg van de groei van de handel nam ook het kapitaalverkeer snel toe. De kapitaalmarkt had een indrukwekkende omvang in de periode 1870 tot en met 1913. Het centrum van de kapitaalmarkt lag in Europa. Landen buiten Europa gebruikten de Europese kapitaalmarkt vaak om hun economie te financieren. Er zijn volgens Daudin et al.⁹ meerdere economische redenen aan te wijzen voor deze leidende rol van Europa op de

kapitaalmarkt. De eerste reden die door Daudin et al. geven wordt is dat Europa de goudstandaard introduceerde. De koppeling van de verschillende valuta's aan de goudstandaard zorgde voor meer zekerheid voor handelstransacties. Wisselkoersrisico's werden geëlimineerd. In de tweede plaats was de goudstandaard een signaal dat de verschillende overheden een conservatief fiscaal en monetair beleid voerden. Dat leidde tot lagere inflatie zodat investeerders meer zekerheid hadden over het rendement op hun investering.

De ontwikkeling van een moderne kapitaalmarkt had een duidelijk gevolg voor de globalisering en economische samenwerking in Europa. De samenwerking tussen de verschillende landen nam namelijk toe, doordat investeerders kapitaal uit het ene land gingen gebruiken om investeringen te doen in hun eigen land (of koloniën van dat land).¹⁰ Doordat er zekerheid bestond over de waarde van de kapitaalstromen, en investeerders vanuit verschillende landen kapitaal aantrokken, namen de economische samenwerking en integratie toe.

De afname van de relatieve afstand tussen landen had volgens Daudin nog twee gevolgen.¹¹ Ten eerste de toename van migratie en ten tweede de handel in kennis of technologische uitwisseling. Europeanen migreerden in grote getale naar de Verenigde Staten. De handel in kennis nam voornamelijk toe tussen de Europese landen en zorgde, zoals eerder al beschreven, voor verspreiding van verschillende technologieën. Er is een tendens in beide stromen te zien. De migratie werd vooral veroorzaakt doordat de toepassing van nieuwe technologieën leidde tot werkloosheid onder arbeiders.¹² Deze landen hadden ook vaak de nieuwste technologieën vervolgens met de rest van de wereld gedeeld werden. Zo kreeg men een cirkeleffect van ver ontwikkelde landen die hun efficiënte nieuwe technologieën delen met andere landen. Deze landen hebben daardoor dan weer minder arbeiders nodig, waardoor er een migratiestroom op gang kwam van werklozen.

Een belangrijke voorwaarde voor alle boven geschatste ontwikkelingen was dat er in de periode 1850 tot en met 1914 geen grote conflicten en oorlogen plaatsvonden tussen de Europese landen. Deze conflicten waren beperkt in omvang omdat het geen doorslag gevende effecten had op de samenwerkingsverbanden tussen de Europese landen. Zoals de Eerste wereldoorlog dat wel had. Hierdoor waren er minder handelsbarrières tussen Europese landen. Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak, veranderden deze gunstige omstandigheden dan ook.

Globalisering na het conflict

Na de Eerste Wereldoorlog waren grote delen van Europa verwoest. De relaties die er tussen de Europese landen waren opgebouwd in de 50 jaar

voor de Eerste Wereldoorlog waren verbroken. Veel mensen dachten echter wel dat nu de oorlog voorbij was de wederopbouw zou beginnen, en dat daarmee de relaties uit de periode van de globalisering zouden worden hernieuwd. Dit bleek echter niet het geval te zijn. Volgens Rosés en Wolf¹³ was er wel technologische vooruitgang in de periode tussen de beide wereldoorlogen, maar zonder de spectaculaire economische ontwikkeling van voor de Eerste Wereldoorlog.

Vooral de economische crisis die in 1929 begon speelde daarbij een belangrijk rol. Deze crisis werd veroorzaakt door een beurscrash in Amerika, maar had grote gevolgen voor Europa. Europa had zich namelijk in de jaren twintig economisch proberen te herstellen van de schade van de Eerste Wereldoorlog, mede met de hulp van de VS. Hierdoor was Europa financieel afhankelijk geworden van de VS en werkte de klap van de economische crisis in de VS snel door in Europa. Het leidde ertoe dat veel landen in de jaren '30 wantrouwend stonden tegenover economische samenwerking en handel.

Na de Eerste Wereldoorlog was de situatie in twee opzichten fundamenteel anders dan daarvoor. Het belangrijkste was het verlies van vertrouwen binnen Europa. Er waren altijd spanningen tussen Europese landen, ook voor de Eerste Wereldoorlog. Maar na 1918 was het wantrouwen zo groot de vooroorlogse economische samenwerking tussen Europese landen niet opnieuw op gang kwam. Er ontbrak volgens Rosés en Wolf¹⁴ in die tijd een grensoverschrijdend economisch en politiek beleid. Het gevolg was dat er juist meer handelsbarrières werden opgericht. Afscherming van de eigen arbeids- en kapitaalmarkten leidde tot fragmentatie van het internationale economische systeem. Europese landen keerden zich naar binnen.

De tweede verandering ligt in het verlengde van het groeiende wantrouwen binnen Europa. Europese banken werkten niet meer met elkaar samen zoals ze dat voor de Eerste Wereldoorlog wel deden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog moesten ze namelijk veel geld in de vorm van leningen aan hun eigen land verstrekken, waardoor ze in de jaren daarna sterk met hun eigen overheid verbonden raakte. Een reden voor het daadwerkelijk instorten van de samenwerking tussen banken was dat veel Europese landen de goudstandaard tijdens de Eerste Wereldoorlog verlieten.¹⁵ Hierdoor was het vertrouwen op de kapitaalmarkt weg, waardoor de kapitaalstromen die belangrijk waren voor de economische globalisering van Europa ook stopten.

Pas na 1945 was er weer ruimte voor economisch herstel en samenwerking. Na 1990, toen de Koude oorlog was beëindigd, kwam de globalisering in een hogere versnelling die doet denken aan de globalisering van voor de Eerste Wereldoorlog.

Er zijn veel verschillende factoren die ervoor

zorgden dat het lang duurde voordat de economische globalisering weer op het niveau kwam van voor de Eerste Wereldoorlog. De meningen lopen uiteen over welke factoren in het Interbellum belangrijk zijn en welke minder.

Zo vindt Strikwerda dat het zwaartepunt ligt bij migratie en investeringen. Migratie was voor 1914 een vrije stroom, iedereen kon vrij tussen landen migreren. Dit veranderde na de Eerste Wereldoorlog toen het wantrouwen tussen de landen toenam. In combinatie met afnemende investeringen binnen Europa leidde dit ertoe dat de globalisering na de oorlog niet weer opleefde.¹⁶

Hoewel Rosés en Birmingham het belang van de immigratie en investeringen ook wel erkennen zijn de handelsbarrières volgens hen belangrijker. Daardoor kon de vrije markteconomie binnen Europa zich niet goed herstellen. Omdat het herstel uitbleef nam de samenwerking binnen Europa dan ook gestaag af. De handelsbarrières wegens volgens hen zwaarder omdat deze maatregelen de economische groei direct in de weg zaten. Terwijl investeringen en zeker migratie minder belangrijke factoren zijn die maar half verklaren waarom de economische globalisering niet terug kwam na de Eerste Wereldoorlog.^{17¹⁸}

Conclusie

De conclusie die uit het voorgaande getrokken kan worden is dat de Eerste Wereldoorlog grote gevolgen had voor de stabiliteit en economische samenwerking binnen en buiten Europa. De belangrijkste reden was dat de handel- en kapitaalstromen binnen Europa een zware klap

hadden gekregen.

Voor de Eerste Wereldoorlog liet de vrije markteconomie in Europa een snelle ontwikkeling zien, gestimuleerd door de revolutie in transportmiddelen. Verder werd de economische ontwikkeling ondersteund door een stabiele kapitaalmarkt en een bloeiend bankwezen. Tenslotte was er een vrije stroom van arbeid (migratie) en handel in kennis (nieuwe technologie).

Na Eerste Wereldoorlog veranderde dat. De vrije handel werd geblokkeerd door protectiemaatregelen van de overheden. De banken verstrekten, door een gebrek aan vertrouwen, geen kapitaal meer, en de vrije uitwisseling van ideeën en arbeid werd aan banden gelegd.

De conclusie die hieruit getrokken kan worden over de veranderingen die de Eerste Wereldoorlog teweeg heeft gebracht voor de samenwerkingsverbanden binnen Europa is dat er door een gebrek aan vertrouwen lange tijd geen economische samenwerking heeft plaatsgevonden. De technologisch revolutie zette weliswaar door, maar door het gebrek aan economische samenwerking werden de kansen op economisch herstel en verdere economische globalisering binnen Europa niet benut.

De verdwenen economische samenwerking ging ook ten koste van de sociale en politieke stabiliteit in Europa. Dat het proces van economische globalisering na de Eerste Wereldoorlog tot stilstand was gekomen heeft uiteindelijk de veiligheid binnen Europa ondermijnd en was een belangrijke oorzaak voor het ontstaan van de Tweede Wereldoorlog.

1 Verheul, Jaap. College Geschiedenis in de cursus Globalisering: Multidisciplinaire Perspectieven. Universiteit Utrecht: Liberal Arts & Sciences, 27 april 2015

2 Tignor, R, Adelman, J and Aron, S. 'World together World apart, a history of the world volume 2' (2011) Chapter 17-19.

3 Daudin,G, Morys, M and O'Rourke, K, 'Globalization 1870-1914' (University of Oxford, Department of economics discussion paper series,2008) 2

4 Daudin, 3

5 Ibidem, 3

6 Ibidem, 3-4

7 Ferguson, N, 'Sinking Globalization,' (foreignaffairs, 2005), 64

8 O'Rourke, K and Williamson, J, 'When did globalisation begin?' (European Review of Economic History, Cambridge University Press 2002) 24-28

9 Daudin, 4-6

10 Daudin, 12-14

11 Daudin, 6-10

12 Ibidem, 6-10

13 Rosés, J and Wolf, N, 'Prosperity and Depression in the European Economy during the Interwar Years (1913-1950): An Introduction' (University of Madrid Working Papers in Economic History 2008) 2-5

14 Rosés, 15-17

15 Strikwerda, C, 'The first World War in the History of Globalization' (Chestnut Hill College 2014) 3-4

16 Strikwerda, 1-15

17 Rosés, 1-17

18 Birmingham, Finbarr, 'WWI 100th Anniversary: How Global Trade Changed Forever' (international business times 2014) 1-4

Bibliografie

- Daudin, G, Morys, M and O'Rourke, K, 'Globalization 1870-1914' University of Oxford, Department of economics discussion paper series, 2008
- Ferguson, N, 'Sinking Globalization,' foreignaffairs, 2005
- Rosés, J and Wolf, N, 'Prosperity and Depression in the European Economy during the Interwar Years (1913-1950): An Introduction' University of Madrid Working Papers in Economic History , 2008
- Strikwerda, C, 'The first World War in the History of Globalization' Chestnut Hill College, 2014
- Birmingham, Finbarr, 'WWI 100th Anniversary: How Global Trade Changed Forever' international business times, 2014
- Tignor, R, Adelman, J and Aron, S. 'World together World apart, a history of the world volume 2' (2011) Chapter 17-19.
- O'Rourke, K and Williamson, J, 'When did globalisation begin?' European Review of Economic History, Cambridge University Press, 2002
- Verheul, Jaap. College Geschiedenis in de cursus Globalisering: Multidisciplinaire Perspectieven. Universiteit Utrecht: Liberal Arts & Sciences, 27 april 2015

RECENSIE DOCUMENTAIRE 'YASSINE NAAR SYRIË' - DOOR YASSINE EL IDRISI

Yassine El Idrissi reist voor zijn documentaire 'Yassine naar Syrië' af naar Syrië om een documentaire te maken over het conflict dat daar al lange tijd plaatsvindt. Yassine is een Nederlandse fotojournalist. Hij komt oorspronkelijk uit Marokko, en studeerde daar kort bedrijfskunde maar wist al snel dat zijn passie bij de fotografie en film lag. Door weinig succes in de fotografie ging hij zich bezighouden met film. Daarom begon hij in 2011 met een master aan de filmacademie. Zijn inspiratie voor de documentaire kwam, naast zijn achtergrond, door de contacten die hij facebook en twitter had leren kennen. Hij volgde via de sociale media de oorlog op de voet, maar wou meer te weten komen over de oorlog. Hij wou de mensen die hij via Facebook had ontmoet ook in het echt ontmoeten. Hiervoor moest hij afreizen naar Syrië. In acht maanden reisde hij twee keer naar Syrië om deze mensen te ontmoeten.

De documentaire gaat over hoe de 'gewone mensen' die hij ontmoet de toekomst voor zich zien. Maar ook ontmoet hij de strijders van het Syrische leger. De documentaire schetst een bijzonder beeld van hoe hoop nog kan leven bij mensen die in afschuwelijke omstandigheden leven. De grote verschillen in leef situatie die er tegenwoordig zijn tussen mensen over de hele wereld worden nog eens benadrukt. De toegenomen mondiale globalisering is een van de oorzaken van deze grote verschillen. De documentaire van El Idrissi schetst een mooi beeld van hoe enorm de kloof kan zijn tussen bepaalde landen, en hoe oorlog in 2015 nog steeds gruwelijk kan plaatsvinden.

Yassine El Idrissi trekt met zijn cameraman Rachid Boughanem naar een extreem gevaarlijke situatie. De burgeroorlog in Syrië is gedurende een lange tijd een enorm gevaarlijk gebied om om te zijn. Toch wil de filmmaker de strijd van dichtbij meemaken. De documentaire toont de hoop van de slachtoffers van Assad, maar tegelijkertijd ook de twijfel en wanhoop van de inwoners van Syrië. De situatie is voorlopig ontzettend uitzichtloos en dat weet de documentairemaker prachtig in beeld te brengen door een aantal personen met totaal verschillende levens op de voet te volgen. Dit zorgt ervoor dat de wanhoop van de burgers van Syrië erg sterk over komt. Dit moet voor elke kijker als heftig worden beschouwd. Een andere belangrijke emotie die duidelijk naar voren komt in de documentaire is angst. Constant leven de inwoners van Syrië in angst. Het toekomstperspectief is erg wanhopig, en de daarbij gepaarde angst maakt het leven niet makkelijk. Vooral aan het einde van de documentaire als de auto waar de documentairemaker inzit wordt bedreigd met een bombardement, wordt de angst van de burgers van Syrië duidelijk zichtbaar. Uiteindelijk is de situatie voor Yassine zo gevaarlijk dat hij terugkeert naar Amsterdam.

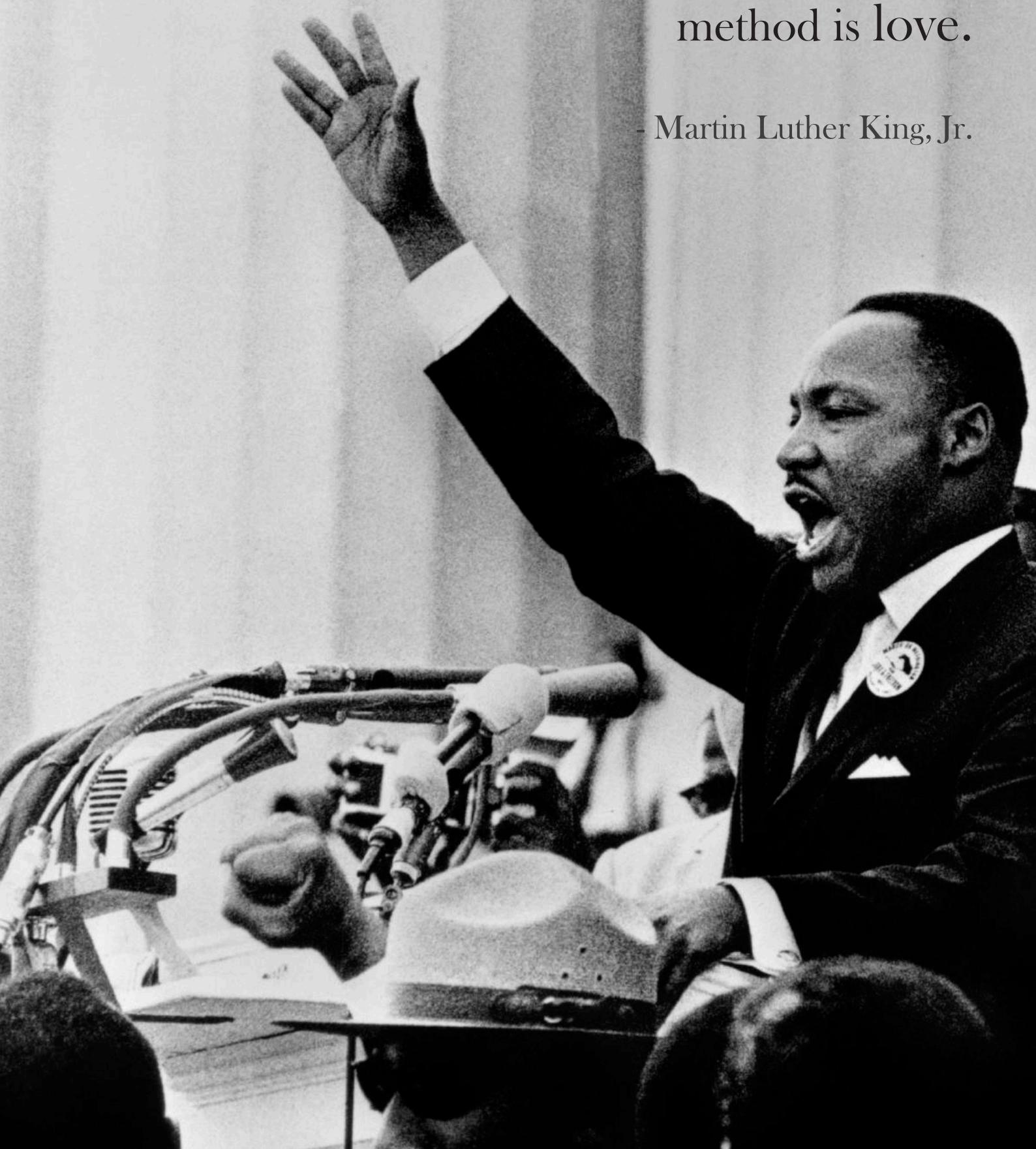
Behalve dat de documentaire een eerlijk maar ernstig beeld schetst van de burgeroorlog in Syrië, kan het verhaal ook in een veel groter perspectief worden geplaatst. De film brengt namelijk in beeld hoe een oorlog er anno 2015 uitziet. Met de huidige toegenomen globalisering zou je de kans op oorlogen kleiner schatten. Het conflict in Syrië is echter een goed voorbeeld van dat de toegenomen afhankelijkheid tussen landen zeker niet hoeft te zorgen voor een kleinere kans op conflicten. Sterker nog, de oorlog in Syrië is een conflict dat zich mondial ook afspeelt. Veel landen hebben verschillenden belangen bij het conflict. Zo schetst de filmmaker knap de oorlogen zich tegenwoordig eigenlijk niet meer lokaal afspelen. Door de toegenomen globalisering zijn veel vaker en sneller meerdere landen betrokken bij conflicten. Door de globalisering worden ook technologische en wetenschappelijke ontwikkelingen sneller verspreid. Zo is in de documentaire te zien dat een land dat bijna geen geld heeft toch over de meest moderne wapens en apparatuur beschikt. Ook dit heeft te maken met de verschillende belangen die landen hebben binnen het conflict in Syrië.

Man must evolve for all human conflict a method which rejects revenge, aggression and retaliation.

The foundation of such a method is love.

- Martin Luther King, Jr.

MOSLIMRADEN IN WEST-EUROPA

*BEVORDERING OF VERHINDERING
VAN INTEGRATIE?*

Het onderwerp van dit artikel is de integratie van moslims in Europa. Een moslimraad is een raad die samenwerkt met de regering van het gastland. Het vertegenwoordigt de moslimgemeenschap en bemiddelt tussen de regering van het gastland en de moslimgemeenschap. Moslimraden zijn ontstaan doordat het duidelijk werd voor Europese regeringen dat de Islam een blijvende factor was. Moslimraden werden dus opgezet om integratie te bevorderen. De manieren waarop ze dat wel doen zijn door vertegenwoordigende en bemiddelende taken uit te voeren. Aan de andere kant zijn er ook negatieve aspecten verbonden aan moslimraden, bijvoorbeeld dat sommige subgroepen binnen de Islam zich niet vertegenwoordigd voelen door hun moslimraad. De centrale vraag voor dit artikel is “In hoeverre dragen moslimraden bij aan de integratie van moslims in West-Europa?”. Gezien de vele en risicovolle negatieve aspecten dragen moslimraden niet bij aan integratie van moslims in West-Europa.

Inleiding

De integratie van moslims in West-Europa wordt als een maatschappelijk probleem ervaren door niet-moslim autochtonen en moslims. Een voorbeeld hiervan is het boerkaverbod. Het is aan de ene kant begrijpelijk vanuit het perspectief van Europese regeringen. In sommige arbeidssectoren is het van wezenlijk belang om het gezicht te zien. Aan de andere kant is een boerkaverbod kwetsend voor moslimvrouwen die de boerka vanuit geloofsovertuiging dragen. De interactie tussen deze twee culturen, de Islamitische en Europees Christelijke, zorgen voor spanning binnen de maatschappij.

De hoofdvraag van dit artikel is “In hoeverre dragen moslimraden bij aan de integratie van moslims in West-Europa?” De belangrijkste taken van moslimraden zijn vertegenwoordiging en bemiddeling.¹ Een moslimraad vertegenwoordigt de gehele moslimgemeenschap in een lidstaat en is bemiddelaar tussen de gemeenschap en de regering van de lidstaat over bijvoorbeeld de bouw van moskeeën. Voeren ze deze taken goed uit of hebben ze te maken met obstakels? Dit probleem is relevant omdat de bestudering van de wijze van benadering van religieuze conflicten bijdraagt aan inzicht in integratie en conflict als gevolg van globalisering. Door globalisering heeft de Europese gemeenschap te maken met verschillende soorten immigranten (economische immigranten, sociale immigranten of vluchtelingen) in Europa. De meesten zijn niet van plan om terug te keren naar hun oorspronkelijke thuisland. Europese regeringen reageren hierop door hun integratiebeleid aan te scherpen.² Het doel van dit artikel is om aan te tonen of moslimraden bijdragen aan integratie. Zijn moslimraden een positief onderdeel van integratiebeleid?

Ten eerste zal worden onderzocht hoe moslimraden in Europa zijn ontstaan. Daarna worden de positieve aspecten van moslimraden met betrekking tot integratie onderzocht. Moslimraden worden bijvoorbeeld als partner beschouwd in de strijd tegen terrorisme. Daarna worden de negatieve aspecten onderzocht. Hier valt bijvoorbeeld op te merken dat er in de meeste gevallen één moslimraad is in een willekeurig Europees land, terwijl er veel verschillende islamitische religieuze stromingen in dat land wonen.³ De positieve invloed van moslimraden valt te betwijfelen aangezien moslimraden ook veel risico's en problemen met zich meebrengen.

Waarom zijn moslimraden in West-Europa ontstaan?

De belangrijkste drijfveer voor het creëren van moslimraden was erkenning dat Islam een belangrijke factor in de lidstaat zal blijven.⁴ Dit was niet altijd het geval. De eerste moslims die in de

20^e eeuw in Europa kwamen wonen waren soldaten die meevochten met de geallieerden in de Tweede Wereldoorlog. Deze soldaten kwamen uit Noord- en Sub-saharaans Afrika. Vervolgens kwamen er veel economische moslimimmigranten om mee te werken aan de wederopbouw van Europa uit voorgaande koloniën. Op dat moment was er veel vraag naar goedkope arbeid. Er werd verwacht dat wanneer de economie goed zou lopen deze ‘gastwerkers’ terug zouden keren naar hun land van herkomst.

In 1973 ging het slecht met de economie en raakten veel gastwerkers hun baan kwijt. Maar deze gastwerkers keerden niet terug naar huis. Ze hadden een beter leven opgebouwd in Europa dan het leven in hun oorspronkelijke land. De toenemende werkloosheid werd als last beschouwd door de Europese gemeenschap. De meeste gastwerkers waren jonge mannen die nu werkloos waren waardoor ze onrustig werden. Om sociale stabiliteit terug te laten keren lieten Europese regeringen toe dat de families van deze gastwerkers ook naar Europa zouden komen. Vanaf dat moment werden de leden van de moslimgemeenschap gezien als immigranten. Europese regeringen probeerden loyaliteit aan landen van origine te stimuleren om ervoor te zorgen dat moslims alsnog terugkeerden, maar dit had weinig effect.⁵ Europese regeringen moesten accepteren dat een groep islamitische immigranten zou blijven in Europa. Vervolgens werden moslimraden gecreëerd om zo de integratie te bevorderen.

Het creëren van moslimraden was niet alleen van belang voor de Europese regeringen, maar ook voor de moslimimmigrant. Ze bevonden zich in een continent waar de dominantie religie niet hun eigen was. Hierdoor hadden ze behoefte aan vertegenwoordiging en een groep waar ze bij horen. Volgens Ninian Smart zijn er zeven aspecten die religie kenmerken. Twee daarvan zijn groepsvervorming en instituties en moraal. Moslimraden maakten groepsvervorming onder moslims mogelijk waardoor de moslimraad een institutie werd waartoe moslims zich konden wenden. Moraal drukt groepsidentiteit uit en gaat over de gewoonten die een groep kenmerken.⁶ Bij moslims is dit bijvoorbeeld het dragen van een boerka. Op deze manier kan de moslimgemeenschap zich in Europa onderscheiden en vormen ze een groep. Dit is heel belangrijk voor integratie omdat op deze manier moslims zich vestigen in Europa. Ze brengen hun religie tot uitdrukking in een continent die Islam niet als dominantie religie heeft.

Wat zijn de positieve aspecten van moslimraden met betrekking tot integratie?

De twee voornaamste taken van moslimraden zijn vertegenwoordiging en bemiddeling. Ze vertegenwoordigen de moslimgemeenschap in het desbetreffende Europese land en bemiddelen

tussen de twee verschillende werelden. Een politiek aspect van deze vertegenwoordiging is het contact onderhouden met de regering. Dit doen ze op onafhankelijke basis. Transparantie is bij moslimraden van groot belang zodat de moslimgemeenschap vertrouwen blijft hebben in hun moslimraad. Moslimraden zijn ook een nationale stem voor imams.⁷ Door het opzetten van een moslimraad voelen moslims zich vertegenwoordigd.

Een sociaal aspect van deze vertegenwoordiging is dat moslims zich door moslimraden meer erkend voelen door de autochtone bevolking. Het opzetten van moslimraden maakt deel uit van incorporatie in de samenleving.⁸ Minderheidsgroepen in de Europese samenleving hebben zich de laatste eeuw vooral laten vertegenwoordigen door politieke partijen. Een moslimraad hanteert dezelfde wijze van incorporatie door de moslimgemeenschap op een politieke manier te vertegenwoordigen. Zo maakt de moslimgemeenschap deel uit van de samenleving waarin zij zich bevindt.

De tweede taak van moslimraden is bemiddeling. Dit doen ze ook op onafhankelijke basis, omdat moet worden voorkomen dat de moslimraad te partijdig wordt waardoor deze haar rol niet kan uitvoeren. Een politiek aspect van bemiddeling is dat moslimraden partner zijn in de oorlog tegen terrorisme.⁹ Dit doen ze door extremisten in hun gemeenschap te identificeren en door alert te zijn op de manier waarop passages in de Koran onderwezen worden.¹⁰ Sociale aspecten van bemiddeling zijn dat moslimraden advies geven over bijvoorbeeld moskeeën en imams. Daarnaast werken ze samen met de regering aan projecten over integratie, sociale samenhang en anti radicalisering.¹¹ Door bemiddeling kunnen moslimraden meer voor de gemeenschap betekenen doordat zij de behoeften en wensen van hun achterban afstemmen met die van de autochtone bevolking. Dit bevordert de integratie.

Wat zijn de negatieve aspecten van moslimraden met betrekking tot integratie?

Een politiek negatief aspect van moslimraden is dat deze onder bepaalde omstandigheden gewantrouwd worden door de moslimgemeenschappen. Het wantrouwen hindert het contact met de moslimgemeenschap waardoor de moslimraad haar taken van vertegenwoordiging en bemiddeling niet meer goed kan uitvoeren. De oorzaak van het wantrouwen is de intense relatie van de moslimraad met de regering van het gastland. Bij het opzetten van moslimraden in West-Europa namen de regeringen het initiatief.¹² Hierdoor worden de moslimraden door de moslimgemeenschappen gezien als "government-fueled organizations."¹³ Het lijkt erop dat de regering zelf bepaalde moslims selecteert als legitiem en representatief voor de moslimgemeenschap binnen

het desbetreffende Europese land. Deze selectie van moslimstemmen komt niet altijd overeen met de voorkeur van een willekeurige moslim. Bovendien komt het opzetten van moslimraden door Europese regeringen over op de moslimgemeenschappen alsof de regeringen hen onder controle willen houden.¹⁴ Het opzetten van een moslimraad zou een soort masker zijn voor de regering door te doen alsof ze oog hebben voor de moslimgemeenschap, en dat terwijl een deel van deze gemeenschap twijfelt aan de onafhankelijkheid van deze raad. De moslimraad wordt ook gewantrouwd door de moslimgemeenschap vanwege het feit dat ze extremisme en fundamentalisme in haar eigen gemeenschap moet bestrijden. Het keert zich als het ware tegen 'een van hen' waardoor het als een bedreiging overkomt. De moslimraad wordt hiertoe aangezet doordat het bijvoorbeeld dwangmatig een contract moet ondertekenen om zich zo te onderschikken aan de regels van de regering.¹⁵ Dit draagt alleen maar bij aan het idee dat de moslimraad "a puppet of the government"¹⁶ is.

Een tweede negatief politiek aspect is dat moslimraden gevoelig zijn voor corruptie. Sommige moslimraden zijn in het verleden banden aangegaan met de Moslimbroederschap of bijvoorbeeld de Marokkaanse regering, zoals de Nationale Federatie van Moslims van Frankrijk (FNMF).¹⁷ Hierdoor werden ze gewantrouwd door de regering van het Europese land en konden ze hun taken niet meer vervullen. Bovendien waren ze ook niet meer representatief voor de moslimgemeenschap, omdat niet elke moslim achter deze beslissing stond. Echter, dit is meer een sociaal aspect waar later op terug zal worden gekomen.

Een sociaal negatief aspect van moslimraden met betrekking tot integratie is dat subgroepen binnen de moslimgemeenschap zich niet vertegenwoordigd voelen, terwijl dit juist een van de voornaamste taken van een moslimraad is. De oorzaak hiervan is dat de moslimgemeenschap verdeeld is door theologische scholen en landen van origine.¹⁸ Hierdoor komen wensen van deze subgroepen niet altijd samen en kunnen deze ook niet in vervulling worden gebracht door één moslimraad die de gehele moslimgemeenschap vertegenwoordigt:

"the vast majority of practicing and non-practicing Muslims remain unrepresented and un-consulted by their representative councils (...) Most Muslims have responded with, at best, suspicion, to the kind of attention being lavished on them by their governments."¹⁹

Subgroepen binnen de moslimgemeenschap voelen zich niet vertegenwoordigd waardoor ze geen vertrouwen hebben in hun moslimraad.

Een ander sociaal negatief aspect is dat subgroepen binnen moslimraden, wanneer ze zich

wel vertegenwoordigd worden, soms niet met elkaar kunnen samenwerken. In het verleden zijn er ruzies ontstaan binnen moslimraden, zoals bij de Duitse Islamitische Vergadering (DIK). Hierdoor werd hun werkzaamheid belemmerd. Hun resultaten bleven vaag en dit kwam de integratie niet ten goede.²⁰

Een derde sociaal negatief aspect is dat moslimraden soms gewantrouwden worden door niet-moslim autochtonen. De oorzaak hiervan is dat de moslimgemeenschap over het algemeen als bedreigend wordt ervaren door autochtonen. Door het dragen van bijvoorbeeld een hoofddoek lijkt het of ze zich niet mengen in de Europese cultuur. Hierdoor ontstaat het idee van ‘de ander’, waarmee de ‘onbetrouwbare’ moslimstereotype bedoeld wordt die bijvoorbeeld een hoofddoek draagt. Dit idee kwam vooral op na 9/11 toen de moslimgemeenschap als een grotere bedreiging werd gezien. Er kwam daardoor ook een meer behoeft te aan toezicht vanuit Europese autoriteiten zoals regeringen. Het dragen van een hoofddoek belemmert deze maatregel. Bovendien werd dit ook gezien als afwijzing van Europese waarden zoals vrouwen emancipatie en liberalisme.²¹ Zo ontstond het idee van ‘de ander’.

Maar het kan nog dieper liggen:

“For a long time, the obsession with the ‘Other’ has been an excuse for avoiding the real question: who are ‘We’? How do we define ‘Us’? Who defines what is the ‘Other’? What is society based on or defined by in order to recognize ‘Us’ and ‘Other’?”²²

De vraag wie de Europeaan is belet autochtonen de moslimgemeenschap volledig in de maatschappij te accepteren. De EU probeert op het moment Europese moslims te vormen: “the state is increasingly working to recreate Islam as a Westernized, liberal, manageable religion on par with other faiths, and to bring about a generation

of obedient Muslim Europeans whose first loyalties lie with their countrymen.”²³ Het doel is het creëren van een ‘acceptabele Islam’.²⁴ “(...) the question is no longer how to help Muslims feel at home in foreign societies, but how to ensure that these societies produce the right kind of Muslim.”²⁵ Het gaat erom dat moslims Europese normen en waarden overnemen. Het uiteindelijke doel is om ervoor te zorgen dat moslims alliantie verlenen aan het Europese land waarin ze wonen en dat hun religieuze identiteit gescheiden blijft van hun plichten als burger.²⁶

Conclusie

Muslimraden zijn gecreëerd door Europese regeringen om zo de integratie als gevolg van globalisering van moslims in West-Europa te bevorderen. Dit had het conflict tussen moslims en autochtonen moeten verminderen en mensen veiliger laten voelen. Het is geen groot succes geworden. Naast positieve aspecten, zoals een partner zijn in de oorlog tegen terrorisme of het adviseren bij de bouw van moskeeën, zijn er aan moslimraden een aantal negatieve aspecten verbonden. Subgroepen voelen zich niet vertegenwoordigd; de moslimraad wordt gewantrouwden door autochtonen en de moslimgemeenschap zelf; subgroepen binnen een moslimraad kunnen soms niet samenwerken en de moslimraad kan corrupt worden. Gezien al deze negatieve aspecten kan geconcludeerd worden dat moslimraden niet voldoende bijdragen aan integratie. Het lijkt er zelfs op dat Europese regeringen in het opzetten van deze moslimraden een stap te ver zijn gegaan in het integratieproces en dit te eenzijdig hebben aangepakt. Moslims en autochtonen zullen moeten samenwerken aan integratie. Er zal een gezamenlijke identiteit moeten ontstaan van moslims en niet-moslims autochtonen in Europa om volledige integratie te faciliteren.

(eindnoten)

- 1 Patrick Loobuyck et al., "Church-State Regimes and their Impact on the Institutionalization of Islamic Organizations in Western Europe: A Comparative Analysis" In: *Journal of Muslim Minority Affairs* 33:1 (2013), 61-76: 71
- 2 Yvonne Yazbeck Haddad et al., "Overhauling Islam: Representation, Construction and Cooption of 'Moderate Islam' in Western Europe" In: *Journal of Church and State* 49:3 (2007), 487-515: 490
- 3 Loobuyck, 62- 67
- 4 Ibidem 72
- 5 Haddad, 489-490
- 6 Henk Tielemans, "Homo religiosus, homo ludens" In: *Religie & Samenleving* 6:1 (2011), 148-168: 156-157
- 7 Loobuyck, 66-71
- 8 Ibidem 67-72
- 9 Ibidem
- 10 Haddad, 506
- 11 Loobuyck, 68
- 12 Loobuyck, 67-70
- 13 Ibidem 71
- 14 Haddad, 498-513
- 15 Loobuyck, 68-71
- 16 Ibidem
- 17 Ibidem 67
- 18 Ibidem 62
- 19 Haddad, 513
- 20 Loobuyck, 69
- 21 June Edmunds, "The 'new' barbarians: governmentality, securitization and islam in Western Europe" In: *Contemporary Islam* 6:1 (2012), 67-84: 73-77
- 22 H.A. Hellyer, "When the 'Other' Becomes 'Us': The Future of Muslims and Islam in Europe" In: *Comparative Islamic Studies* 2:1 (2006), 67-78: 69
- 23 Haddad, 499
- 24 Ibidem 487
- 25 Ibidem 488
- 26 Ibidem 488-498

Bibliografie

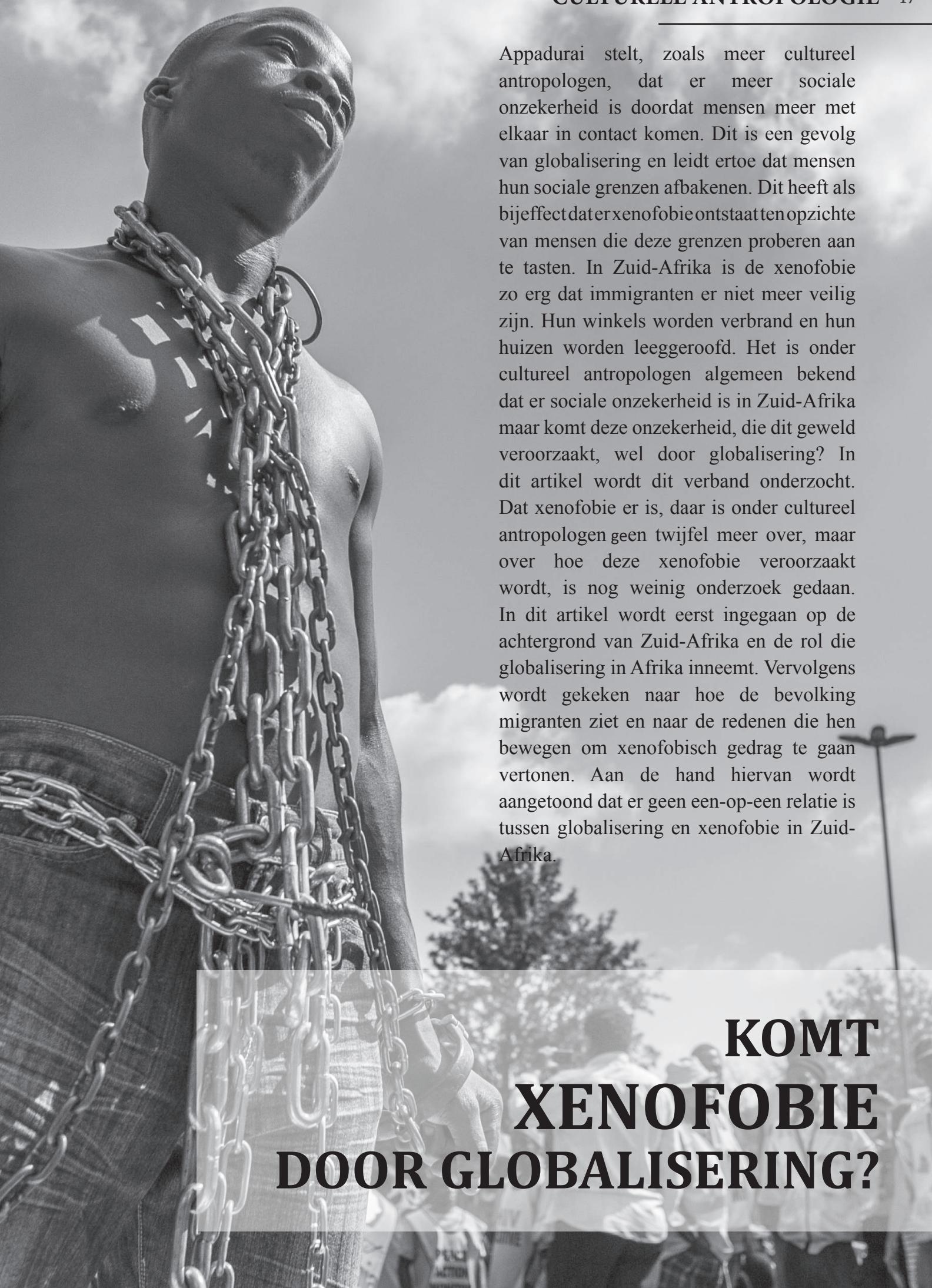
H. A. Hellyer, "When the 'Other' Becomes 'Us': The Future of Muslims and Islam in Europe" In: *Comparative Islamic Studies* 2:1 (2006), 67-78

June Edmunds, "The 'new' barbarians: governmentality, securitization and Islam in Western Europe" In: *Contemporary Islam* 6:1 (2012), 67-84

Patrick Loobuyck, Jonathan Debeer & Petra Meier, "Church-State Regimes and their Impact on the Institutionalization of Islamic Organizations in Western Europe: A Comparative Analysis" In: *Journal of Muslim Minority Affairs* 33:1 (2013), 61-76

Henk Tielemans, "Homo religiosus, homo ludens" In: *Religie & Samenleving* 6:1 (2011), 148-168

Yvonne Yazbeck Haddad and Tyler Golson, "Overhauling Islam: Representation, Construction and Cooption of 'Moderate Islam' in Western Europe" In: *Journal of Church and State* 49:3 (2007), 487-515

Appadurai stelt, zoals meer cultureel antropologen, dat er meer sociale onzekerheid is doordat mensen meer met elkaar in contact komen. Dit is een gevolg van globalisering en leidt ertoe dat mensen hun sociale grenzen afbakenen. Dit heeft als bijeffect dat xenofobie ontstaat ten opzichte van mensen die deze grenzen proberen aan te tasten. In Zuid-Afrika is de xenofobie zo erg dat immigranten er niet meer veilig zijn. Hun winkels worden verbrand en hun huizen worden leeggeroofd. Het is onder cultureel antropologen algemeen bekend dat er sociale onzekerheid is in Zuid-Afrika maar komt deze onzekerheid, die dit geweld veroorzaakt, wel door globalisering? In dit artikel wordt dit verband onderzocht. Dat xenofobie er is, daar is onder cultureel antropologen geen twijfel meer over, maar over hoe deze xenofobie veroorzaakt wordt, is nog weinig onderzoek gedaan. In dit artikel wordt eerst ingegaan op de achtergrond van Zuid-Afrika en de rol die globalisering in Afrika inneemt. Vervolgens wordt gekeken naar hoe de bevolking migranten ziet en naar de redenen die hen bewegen om xenofobisch gedrag te gaan vertonen. Aan de hand hiervan wordt aangetoond dat er geen een-op-een relatie is tussen globalisering en xenofobie in Zuid-Afrika.

KOMT XENOFOBIE DOOR GLOBALISERING?

Inleiding

Voor immigranten is het in Zuid-Afrika niet veilig. Het geweld tegen immigranten begon in 2008. Toen kwamen er zestig immigranten om het leven, raakten er honderden gewond en zijn er meer dan 30.000 verdreven.¹ Het geweld is nog steeds actueel. Winkels met buitenlandse eigenaren worden in brand gestoken en immigranten worden belaagd en bedreigd.²

Globalisering is de intensivering van wereldwijde sociale relaties op zo'n manier dat lokale gebeurtenissen beïnvloed worden door gebeurtenissen die op verre afstand plaatsvinden en vice versa.³ Een kenmerk van globalisering is het verdwijnen van barrières. Als barrières tussen landen wegvalLEN, kan een land bijvoorbeeld beter handel voeren.⁴ Een ander gevolg is dat massale migratie mogelijk wordt en dat dit ook gebeurt. Cultureel antropologen hebben veel onderzoek gedaan naar wat de gevolgen zijn van migratie op lokale culturen van bewoners in een land. Een fenomeen dat daarbij wereldwijd waargenomen wordt, is het toenemen van xenofobie: haat tegen vreemdelingen. In sommige landen gaat dit gepaard met verbaal en fysiek geweld tegen vreemdelingen.

Verondersteld wordt dat xenofobie indirect het gevolg is van globalisering. Appadurai redeneert bijvoorbeeld dat globalisering de sociale zekerheid aantast en dat mensen daardoor hun sociale grenzen meer gaan afbakenen.⁵ Hobsbawm voegt hieraan toe dat mensen door deze sociale onzekerheid weer terug vallen op etniciteit en religie, wat zich in sommige landen uit in nationalisme.⁶ Mensen die deze zekerheid aantasten, worden als bedreiging ervaren. Dit uit zich in sommige landen, zoals Zuid-Afrika, in conflicten tussen Zuid-Afrikanen en vreemdelingen zoals immigranten.

In deze paper nemen we Zuid-Afrika onder de loep en kijken we hoe het geweld tegen immigranten in verband staat met globalisering en trekken we de relatie tussen globalisering en xenofobie in twijfel. Dit onderzoek is relevant, omdat er wel veel onderzoeken zijn gedaan naar de gevolgen van migratie waarbij verondersteld wordt dat globalisering de oorzaak is, maar er zijn nog weinig onderzoeken gedaan welke de relatie tussen de onzekerheid, welke ontstaan is door globalisering, en xenofobie onderzoeken. De hoofdvraag die hierbij centraal staat is: 'In hoeverre is de onzekerheid die ontstaat door globalisering de reden voor het ontstaan van xenofobie in Zuid-Afrika? Als eerste wordt de deelvraag 'Is er onzekerheid in Zuid-Afrika en wat is de relatie van deze onzekerheid met globalisering?' behandeld. Als tweede wordt er gekeken of we xenofobie door het verleden kunnen verklaren. Vervolgens wordt er gekeken of xenofobie door lokale waarden komt. Tenslotte worden heersende stereotypes behandeld en wordt gekeken

hoe de overheid op deze stereotypes inspeelt.

Onzekerheid in Zuid-Afrika

De onzekerheid in Zuid-Afrika kan zowel het gevolg zijn van het gebrek aan sociale voorzieningen als van de grote groepen vluchtelingen die naar Zuid-Afrika komen. In het jaar 1990 vond een grote omslag plaats in Zuid-Afrika. Het apartheidssregime werd afgeschaft.⁷ In het apartheidssregime hadden alleen de blanken rechten. Door de afschaffing ervan telden ineens alle andere bevolkingsgroepen die geen rechten hadden, waaronder Zwarte Afrikanen, weer mee. In 1994 werden de eerste verkiezingen gehouden waarin alle bevolkingsgroepen mochten participeren. Het Afrikaans Nationaal Congres (ANC) won deze verkiezingen en Nelson Mandela werd president.⁸ Er moesten onder andere sociale voorzieningen komen. Het land moest weer opnieuw opgebouwd en vormgegeven worden. Nu, vijftien jaar na de afschaffing van het regime, zijn er nog steeds veel Zuid-Afrikanen die geen basisvoorzieningen hebben. Het merendeel van de Zuid-Afrikanen leeft in sloppenwijken of steden die opgebouwd zijn uit barakken. Er heerst armoede, werkloosheid en onzekerheid. Hoewel ze volgens de wet nu burgerschap hebben verworven, is er in de realiteit nog niet veel voor de Zuid-Afrikanen veranderd. Velen leven in de illusie van het burgerschap.⁹

Met de afschaffing van het apartheidssregime kwam er een globaliseringsgolf op gang.¹⁰ De handelsbarrières van het land werden toen grotendeels opgeheven wat ervoor zorgde dat het land ineens meedraaide in de wereldeconomie.¹¹ Dit zorgde er ook voor dat er een massale migratiegolf richting Zuid-Afrika op gang kwam.¹² Door de afschaffing van de handelsbarrières zijn er veel economische vluchtelingen naar Zuid-Afrika getrokken om daar op zoek te gaan naar werk. Het merendeel van deze immigranten is illegaal. Het selectieve immigratiebeleid van het apartheidssregime wordt immers nog steeds door het ANC-regime gehandhaafd. In dit beleid staat dat alleen blanken, Aziaten en een kleine groep zwarte intellectuelen welkom zijn.¹³

Het vallen van regimes brengt onzekerheid met zich mee.¹⁴ In Zuid-Afrika bracht niet alleen het vallen van het apartheidssregime onzekerheid met zich mee, maar het had ook tot gevolg dat er een enorme golf immigranten naar Zuid-Afrika trok wat heeft gezorgd voor een toename van de sociale onzekerheid. In Zuid-Afrika zijn bijvoorbeeld niet genoeg banen voor alle migranten die naar het land trekken. Er wordt geschat dat er alleen al tussen 1994 en 1996 meer dan vijf miljoen mensen naar Zuid-Afrika zijn getrokken.¹⁵ Met meer mensen die een baan zochten maar met hetzelfde aantal banen is de kans op een baan afgangen. De onzekerheid is groter geworden. Zowel het gebrek aan sociale

voorzieningen als de golf vluchtelingen welke naar Zuid-Afrika zijn getrokken, kunnen in theorie dus voor zorgen dat de Zuid-Afrikaan zich onzeker voelt.

Witchcraft in Zuid-Afrika

Appadurai en Hobsbawm veronderstellen dat de sociale onzekerheid, besproken in de vorige paragraaf, xenofobie veroorzaakt.¹⁶ De bevolking voelt echter niet veel van deze onzekerheid. *Zij* verklaren de afgenoemde banenkansen door middel van overtuigingen uit het verleden, namelijk door middel van witchcraft.

Vluchtelingen hebben in het land geen rechten en kunnen dan ook geen gebruik maken van de regelingen die de vakbonden met werkgevers hebben afgesproken.¹⁷ Ze hebben vaak geen andere keus dan zich als werknemer aan te bieden voor een lager loon. Zuid-Afrikanen die net hun burgerschap terug hebben verworven zijn niet bereid om ook werk te gaan doen onder hun marktwaarde. Ze zijn immers net bevrijd uit deze situatie waarin zij in het apartheidsregime leefden.¹⁸ Dit heeft tot gevolg dat veel Zuid-Afrikanen werkloos worden.¹⁹

Zuid-Afrikanen maken echter een andere redenering. *Zij* redeneren dat een immigrant evenveel kans heeft op een baan dan een Zuid-Afrikaan. Zuid-Afrikanen zien echter dat steeds meer Zuid-Afrikanen thuis zitten en steeds meer immigranten een baan krijgen. Niet bewust van het feit dat dit komt omdat immigranten geen gebruik kunnen maken van de afspraken die gemaakt zijn met vakbonden, verklaart de Zuid-Afrikaanse bevolking dit door middel van witchcraft.²⁰

Immigranten zouden witte mythische slangen gebruiken om hen zelf geluk te geven en ze zouden doden weer tot leven wekken. Deze zombies zouden hen dan met werken helpen waardoor ze meer kunnen produceren in dezelfde tijd. Aangezien de immigranten geen overleden familie hebben in Zuid-Afrika, maken *zij* dus gebruik van de overleden dierbaren van Afrikaanse families om zich te profileren. Afrikaanse families ondervinden hier hinder van, omdat *zij* geloven dat hun voorouders hen beschermen tegen ongeluk.²¹ In een onderzoek komt een Zuid-Afrikaanse vrouw aan het woord die hierover het volgende zegt: Als de immigranten hier komen, ontwikkelen we onszelf niet langer. Als wij de 80 procent hebben bereikt dan vallen we terug naar nul of 10 procent. Een immigrant begint bijvoorbeeld een winkel naast mijn winkel. Hij begint met winst maken en ik verlies winst. Hij gaat omhoog en ik ga naar beneden. De enige manier om dit te verklaren is dat ze iets moeten gebruiken... ze gebruiken witchcraft.²²

Immigranten onteren dus niet alleen de voorouders van Afrikaanse families, maar met het misbruiken van de families roepen *zij* ook ongeluk af

over deze families. Ook andere fenomenen worden verklaard door middel van witchcraft.²³ Het aantal gestegen moorden wordt verklaard doordat de toverspreuken bloed nodig hebben om te werken. Zuid-Afrikanen zien dat de toverspreuken werken, (immigranten maken immers winst en komen goed rond) dus moeten ze hebben gemoord om dit voor elkaar te krijgen.

Ontering van het burgerschap

Niet alleen maken de immigranten volgens Zuid-Afrikanen misbruik van hun familie, maar ook houden *zij* zich niet aan waarden van het burgerschap. Een belangrijk deel van het burgerschap van de Zuid-Afrikanen heeft te maken met sociale productie. Dit uit zich in Zuid-Afrika doordat de hele gemeenschap bruiloften, begrafenissen en overgangsriten sponsort. Deze rituelen zorgen voor verwantschap en sterke sociale banden binnen de samenleving. Iemand houdt zich niet aan het burgerschap als hij de opbrengsten van zijn werk en de levenskracht van anderen voor zichzelf gebruikt. Met andere woorden, iemand die zijn geld en bezittingen van de samenleving afsluit zodat alleen hijzelf er baat bij heeft en de gemeenschap er geen voordeel uit kan halen.²⁴ Niet alleen schaden immigranten dit burgerschap door bijvoorbeeld geen bruidsschatten te betalen als ze gaan trouwen met een Zuid-Afrikaanse vrouw, maar door het gebruik van witchcraft tasten *zij* ook de levenskracht en het geluk van de gemeenschap aan.

Iets wat veel immigranten kenmerkt, is dat *zij* hier komen werken om het geld dat *zij* verdienen naar hun families in hun thuisland te sturen. Hierdoor vertonen *zij* dus standaard antisociaal gedrag. Immigranten stoppen het geld niet terug in de gemeenschap, maar houden het voor hen zelf. Immigranten komen vaak alleen en hebben ook weinig verantwoordelijkheden waardoor ze hun geld ook niet in de gemeenschap hoeven te steken. Een Zuid-Afrikaanse man zegt: 'Hun vrouwen zijn niet hier. Ze hoeven daarom ook geen televisie voor hen te kopen.'²⁵ Omdat ze weinig verantwoordelijkheden hebben, is het voor immigranten ook niet nodig om in de gemeenschap te investeren. Alles wat de immigranten verdienen gaat dus naar het buitenland waardoor de gemeenschap er zich geen voordeel mee kan doen. Volgens de Zuid-Afrikanen vernietigen immigranten hierdoor hun gemeenschappen en families omdat sociale banden niet meer bekraftigd worden.

De boosdoeners: Noord-Afrikanen

Mensen die in de gemeenschappen investeren zijn wel welkom. Welke mensen in de gemeenschap investeren en welke niet, is echter al van tevoren bepaald. Dit ligt vast in stereotypes. Blanken, Aziaten of anderen zonder zwarte huidskleur worden

niet gevreesd. Dit komt vooral omdat blanken geassocieerd worden met rijkdom. Mensen nemen aan dat zij welvaart brengen.²⁶ Noord-Afrikanen worden gezien als de boosdoeners. Er heerst een heel negatieve stereotype ten opzichte van deze groep mensen. Ze worden Makwerekwere genoemd.²⁷ Dit betekent ‘holbewoner’ of ‘onderontwikkeld mens’. Hiertoe worden mensen gecategoriseerd die de donkerste huid van allen hebben en die de taal niet goed spreken of een accent hebben. Makwerekwere komen volgens de Zuid-Afrikanen altijd uit arme landen in het Noorden van Afrika.²⁸ Er wordt gezegd dat daar ziektes zoals aids en malaria vandaan komen. Noord-Afrikanen zouden vroeger apen hebben gegeten die deze virussen bij zich droegen en daardoor zouden zij deze ziektes nu nog steeds met zich meedragen. Volgens de Zuid-Afrikanen is de stijging van de mensen met Aids in Zuid-Afrika gestegen door de komst van de Makwerekwere.²⁹ Opvallend is dat Zuid-Afrikanen die van het platteland naar de stad trekken niet gevreesd worden door de Zuid-Afrikanen. Zij

hebben echter wel hetzelfde doel als de immigranten. Zij sturen hun geld ook terug naar een andere stad. Ze hebben echter een lichtere zwarte huid dan de Makwerekwere en spreken wel de Zuid-Afrikaanse taal.³⁰

Dit negatieve stereotype wordt onder andere versterkt doordat het huidige regime het immigratiebeleid heeft overgenomen van het apartheidregime. Dit zorgt ervoor dat Noord-Afrikanen bijna alleen maar illegaal Zuid-Afrika binnen kunnen komen en blanken en Aziaat legaal.³¹ Noord-Afrikanen zijn gemakkelijk te herkennen omdat hun huidskleur donkerder is dan de huidskleur van de Zuid-Afrikanen en zij kunnen dus door hun huidskleur al bestempeld worden als illegaal. De politie ziet dit dan ook als een makkelijke manier om immigranten te herkennen en op te pakken.³² Deze focus op huidskleur zorgt er indirect dan ook voor dat het stereotype, dat de Zuid-Afrikanen hebben, bevestigd wordt.

Hoe de politiek de stereotypes bevestigt

De immigranten worden echter niet als deviant bestempeld omdat Afrikanen dit proefondervindelijk hebben bewezen. Zuid-Afrikanen kunnen niet bewijzen dat een immigrant aan witchcraft doet of dat hij zijn geld naar huis stuurt. De negatieve attitude die de mensen ontwikkelen tegen de immigranten wordt versterkt en bevestigd door de overheid.

In een onderzoek waarin mensen werden gevraagd waarom zij dachten dat immigranten slecht waren en van wie ze die informatie hadden, werd geantwoord: ‘Deze informatie hebben we van de overheid.’ Toen de overheid vervolgens werd gevraagd hoe dit kwam en waarom ze de immigranten op deze manier aan het volk presenteerden, antwoordde zij hierop met: ‘Wij beantwoorden juist de tendensen die we in de samenleving voelen.’³³ De overheid probeert op deze manier om geliefd te blijven bij het volk. Een politieke partij heeft namelijk stemmen nodig van het volk om in de regering te mogen blijven zitten. Onbewust zijn de immigranten hierdoor zondebok geworden van alle problemen in de Zuid-Afrikaanse samenleving. Immigranten die eerst als onschuldige slachtoffers van xenofobie werden gezien, worden nu door de overheid gepresenteerd als illegaal, crimineel en ondankbaar.³⁴

De politieke partijen hebben geen belang bij de migranten. Migranten kunnen namelijk niet stemmen en daardoor kunnen politieke partijen gemakkelijk de keus maken om de migranten links te laten liggen. Ook geven zij aan dat Zuid-Afrika op zichzelf al genoeg problemen heeft en dat de immigranten hun laatste zorg zijn.³⁵ Politiek richt zich op het Zuid-Afrikaanse volk en daar horen de immigranten niet bij.³⁶

Conclusie

Het proces gaande in Zuid-Afrika, namelijk xenofobische gedragingen tegen immigranten, kan het beste beschouwd worden in het kader van globalisering. Globalisering houdt in dat mondiale processen hun eigen betekenis krijgen in een lokale cultuur.³⁷ Dit zien we ook gebeuren in Zuid-Afrika. De angst en onzekerheid ontstaan door massale mondiale migratie, die voor een deel mogelijk wordt gemaakt door globalisering, worden lokaal geïnterpreteerd en op een manier begrepen die past bij de culturele processen die zich in Zuid-Afrika afgespeeld hebben. Ook zien we dat het heden wordt verklaard langs de lijnen van het verleden. Mensen zijn boos dat ze geen gebruik kunnen maken van hun pas verkregen burgerschap en grijpen terug

op witchcraft om te verklaren waarom. Ze hebben het gevoel dat de immigranten, waarover ze al een negatieve stereotypering hebben, op een oneerlijke manier hun geld en banen afpakken. Daarbij stoppen immigranten het geld dat ze verdienen niet terug in de samenleving, maar sturen ze het terug naar huis. De Zuid-Afrikanen voelen zich dubbel bestolen. De overheid maakt gebruik van de tendensen in de samenleving om kiezers te winnen, maar als bijeffect heeft dit dat de haat tegen immigranten wordt versterkt. Om deze redenen is er behoefte om een duidelijke scheiding te maken tussen ‘wij’ en ‘zij’. Hierbij wordt teruggevallen op een scheiding in etniciteit. Huidskleur bepaalt of iemand bij de groep hoort of niet.

Xenofobie in Zuid-Afrika is echter niet te verklaren door globalisering. Globalisering heeft er wel voor gezorgd dat migratie mogelijk is en de massale migratie naar Zuid-Afrika is onder andere door globalisatie te verklaren. Het geweld en het onbegrip tegenover het gedrag van de immigranten valt echter alleen te verklaren als we de lokale context in Zuid-Afrika onderzoeken. De voedingsbodem, die in de vorige alinea is uitgelegd en in dit volledige artikel is geïllustreerd, heeft er voor gezorgd dat er geweld is en is geweest tegen immigranten in Zuid-Afrika. Globalisering is alleen de aanleiding geweest waardoor dit geweld tot uiting kon komen. Het is niet de veroorzaker ervan.

De veiligheid van mensen wordt vaak gewaarborgd door middel van een leger of landelijke politie. Het inzicht dat dit artikel geeft is dat dergelijke veiligheidsdiensten niet altijd helpen om veiligheid te garanderen of om conflict te voorkomen. Er is een andere insteek nodig waardoor mensen zich veilig voelen, zonder dat onschuldige mensen daarvoor opgepakt hoeven worden. Hoe veilig iemand zich voelt, zit namelijk ook voor een deel in zijn hoofd.

Globalisering is als stuifmeel wat zich over de gehele aarde uitbreidt. Afhankelijk of er planten zijn om te bestuiven zal het op sommige plekken mooie bloemen laten groeien en op andere plekken juist bloemen laten afsterven. De lokale context in Zuid-Afrika heeft er voor gezorgd dat er in Zuid-Afrika bloemen zijn gestorven, maar de lokale context in een willekeurig ander land heeft ervoor gezorgd dat daar niet hetzelfde als in Zuid-Afrika is gebeurd. De lokale context zorgt ervoor dat conflicten zich kunnen vormen, maar tegelijkertijd zorgt het er ook voor dat conflicten uitbliven. Dit inzicht moeten we hanteren als we beter met globalisering en met zijn gevolgen om willen leren gaan.

(Endnotes)

- 1 Redactie AD, "Geweld tegen immigranten in Zuid-Afrika breidt zich uit, AD," 22 mei, 2008, geraadpleegd op 10 juni, 2015 <http://www.ad.nl/ad/nl/1013/Buitenland/article/detail/2128815/2008/05/22/Geweld-tegen-immigranten-in-Zuid-Afrika-breidt-zich-uit.dhtml>
- 2 Redactie Nos, Geweld tegen migranten Johannesburg laait op, NOS, 18 april, 2015, geraadpleegd op 10 juni, 2015 <http://nos.nl/artikel/2030945-geweld-tegen-migranten-johannesburg-laait-op.html>
- 3 Definitie Anthony Giddens, Gerdien Steenberg, cultuur en globalisering, Power Point Presentatie College Culturele Antropologie in de cursus Globalisering: multidisciplinaire perspectieven, Universiteit Utrecht: Liberal Arts & Sciences, 20 april 2015
- 4 Marc Schramm, Hip, hip hooray! Globalization from an economist's perspective Power Point Presentatie College economie in de cursus Globalisering: multidisciplinaire perspectieven, Universiteit Utrecht: Liberal Arts & Sciences, 28 april 2015
- 5 Arjun Appadurai, "Dead Certainty: Ethnic violence in an Era of Globalisation," In Public Culture (1998): 226
- 6 E.J Hobsbawm, "Ethnicity and nationalism in Europe today", Anthropology Today (1992): 6,7
- 7 Yuri Visser, "Apartheid (1948-1990)", Historiek, 6 december 2013 Geraadpleegd op 28 mei <http://historiek.net/apartheid-1948-1990/6826/>.
- 8 Yuri Visser
- 9 Francis B. Nyamnjoh, Insiders and Outsiders: Citizenship and Xenophobia in Contemporary Southern Africa, (London: Zedbooks, 2006), 6
- 10 Nyamnjoh, 30
- 11 Mickey Chopra and David Sanders, "From Apartheid to Globalisation: Health and Social Change in South Africa," In Hygieia Internationalis : An Interdisciplinary Journal for The History of Public Health (2004): 153 ; Nyamnjoh, 31
- 12 Nyamnjoh, 30
- 13 Ibidem, 28-29
- 14 Hobsbawm, 6
- 15 Nyamnjoh, 30
- 16 Appadurai, 226 ; Hobsbawm, 6-7
- 17 Nyamnjoh, 41
- 18 Nyamnjoh, 31
- 19 Ibidem, 31-32
- 20 ibidem, 18; Jason Hickel , "XENOPHOBIA" IN SOUTH AFRICA: Order, Chaos, and the Moral Economy of Witchcraft," In Cultural Anthropology (2014): 108-109
- 21 Hickel, 109
- 22 Hickel, 108
- 23 ibidem, 110
- 24 Hickel, 109 - 111
- 25 Hickel, 111
- 26 Nyamnjoh, 28 - 51
- 27 Nyamnjoh, 31
- 28 ibidem, 39
- 29 Nyamnjoh, 45
- 30 Nyamnjoh, 47
- 31 Nyamnjoh, 28-29
- 32 ibidem, 49-51
- 33 Sarah A. Pugh, "Advocacy in the Time of Xenophobia: Civil Society, the State, and the Politics of Migration in South Africa," In Politikon vol. 41 no. 2 (2014): 236
- 34 Pugh, 234
- 35 Pugh, 236-237
- 36 Nyamnjoh, 48; Pugh, 237
- 37 Gerdien Steenberg

Bibliografie

- Appadurai, Arjun. "Dead Certainty: Ethnic violence in an Era of Globalisation." In *Public Culture* (1998): 255-247
- Chopra, Mickey., and David Sanders, "From Apartheid to Globalisation: Health and Social Change in South Africa," In *Hygieia Internationalis: An Interdisciplinary Journal for The History of Public Health* (2004): 153-173
- Hickel, Jason. "XENOPHOBIA" IN SOUTH AFRICA: Order, Chaos, and the Moral Economy of Witchcraft." In *cultural anthropology* (2014): 103-127
- Hobsbawm, E.J. "Ethnicity and nationalism in Europe today." in *Anthropology Today* (1992): 3-8
- Nyamnjoh, Francis, B. insiders and Outsiders: Citizenship and Xenophobia in Contemporary Southern Africa. London. Zedbooks. 2006
- Pugh, Sarah A. "Advocacy in the Time of Xenophobia: Civil Society, the State, and the Politics of Migration in South Africa." In *Politikon* vol. 41 no. 2 (2014): 247-277
- Redactie AD. "Geweld tegen immigranten in Zuid-Afrika breidt zich uit." AD. 22 mei 2008. geraadpleegd op 10 juni, <http://www.ad.nl/ad/nl/1013/Buitenland/article/detail/2128815/2008/05/22/Geweld-tegen-immigranten-in-Zuid-Afrika-breidt-zich-uit.dhtml>
- Redactie NOS. "Geweld tegen migranten Johannesburg laait op." NOS. 18 april 2015.
<http://nos.nl/artikel/2030945-geweld-tegen-migranten-johannesburg-laait-op.html>
- Schramm, Marc. Hip, hip hooray! Globalization from an economist's perspective. Power Point Presentatie College economie in de cursus Globalisering: multidisciplinaire perspectieven. Universiteit Utrecht: Liberal Arts & Sciences. 28 april 2015
- Steenberg, Gerdien. cultuur en globalisering. Power Point Presentatie College Culturele Antropologie in de cursus Globalisering: multidisciplinaire perspectieven. Universiteit Utrecht: Liberal Arts & Sciences. 20 april 2015
- Visser, Yuri. "Apartheid (1948-1990)". Historiek, 6 december 2013. Geraadpleegd op 28 mei <http://historiek.net/apartheid-1948-1990/6826/>.

GLOBALISERING TOEN EN NU

De periode tussen 1850 en 1914 geldt als de eerste grote bloeiperiode van globalisering. Met globalisering wordt hier nauwe economische samenwerking op wereldschaal bedoeld, dat wil zeggen een intensief en zo vrij mogelijk verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal over landsgrenzen heen. In deze column wordt aangetoond dat de globalisering van voor 1914 een aantal treffende parallelleken met de moderne tijd vertoond. De Eerste Wereldoorlog maakte een abrupt einde aan de eerste grote golf van globalisering. Zijn er ook wat dit betreft parallelleken tussen toen en nu?

Historicus Niall Ferguson heeft een interessant artikel geschreven over de parallelleken tussen de periode voor 1914 en voor 2005. Hij kijkt hierbij naar de economische en politieke overeenkomsten tussen deze tijdperken. Ferguson laat zien dat een groot conflict die de globalisering kan bedreigen, zoals de Eerste Wereldoorlog, ook tegenwoordig niet uitgesloten is.

Ferguson constateert in de eerste plaats dat het financiële systeem van het begin van de eenentwintigste eeuw kwetsbaarheden vertoont die vergelijkbaar zijn met de periode voor 1914.

Weliswaar doen overheden tegenwoordig net als destijds hun best om valutaschommelingen zo beperkt mogelijk te houden, maar zowel toen als nu is dit systeem niet perfect. Volgens Ferguson is vooral het handelstekort van de Verenigde Staten, dat gefinancierd moet worden door andere landen, een zwakte van het systeem. De Verenigde Staten kan altijd in de verleiding komen om de dollarkoers te verlagen om zo zijn schuldenlast te verminderen. Een snelle verlaging van de dollar brengt andere landen in problemen en levert ook politieke spanningen op.

Omdat Ferguson's artikel uit 2005 stamt, behandelt hij niet de financiële crisis van 2008. Maar deze ontwikkeling onderbouwt zijn stelling dat het globale financiële systeem instabiliteit vertoond die kan leiden tot 'omkeerbaarheid' van het proces van globalisering.

Maar om een einde te maken aan globalisering zijn economische spanningen op zichzelf niet genoeg, stelt Ferguson. De lange periode van 'deglobalisering' uit de jaren van het Interbellum werd veroorzaakt door de catastrofe van de Eerste Wereldoorlog. En die catastrofe is niet mogelijk zonder een aantal tekortkomingen in de

internationale politieke orde.

Ook op dit punt ziet hij parallelle tussen de periode van voor 1914 en het begin van de eenentwintigste eeuw. De eerste parallel die hij trekt betreft de positie van de dominante supermacht. In 1914 was het Britse rijk de grootste macht in de wereld. Maar het Britse imperium was een "weary Titan", schrijft Ferguson. Hij bedoeld hiermee dat het Britse rijk zijn machtpositie begon te verliezen. Hetzelfde gebeurt tegenwoordig met Amerika. Zoals eerder vastgesteld leeft de VS op de pof bij andere landen. Bovendien heeft het land een tekort aan soldaten om een rol van de betekenis te spelen bij alle conflicten in de wereld. Tenslotte heeft de VS in het afgelopen tien jaar veel geld en energie verspild aan de conflicten in Irak en Afghanistan. Als reactie daarop probeert president Obama zich juist zo min mogelijk te mengen in buitenlandse conflicten.

Een andere parallel die Ferguson trekt betreft 'rogue regimes'. Dit zijn staten die terroristische organisaties steunen. Een voorbeeld is de aanslag in 1914 in Sarajevo van Servische terroristen op de Oostenrijkse troonopvolger Frans Ferdinand en zijn vrouw. Die aanslag werd gesteund door Servië. Dit soort aanslagen komen tegenwoordig ook nog voor. Iran en Syrië zijn bijvoorbeeld staten die steun verlenen aan terroristische organisatie zoals Al Qaida.

Nog een belangrijke politieke parallel is de instabiliteit in de verhoudingen tussen de grote Europese machten. In 1914 waren de spanningen na de moord op Frans Ferdinand zo hoog opgelopen, dat Duitsland Rusland de oorlog verklaarde omdat zij bang waren dat Rusland anders teveel tijd zou hebben om zich militair voor te bereiden. Hoewel de wereld, mede door de globalisatie, steeds meer met

elkaar verbonden is geraakt zijn deze spanningen tussen landen niet afgenoemt. Ze zijn eerder toegenomen.

Ferguson schreef zijn artikel in 2005. In 2015 zijn de spanningen eerder toegenomen dan afgenoemt. In 2014 is Oekraïne een conflictgebied geworden waar de grootmachten Rusland en de Europese Unie hun krachten met elkaar meten. Ook bij dit conflict zijn er veel verschillende parallelle te maken met de situatie voor 1914. Toen stonden de grootmachten Engeland, Frankrijk en Rusland tegenover Duitsland en Oostenrijk, met de Balkan als voornaamste conflictgebied. Zoals Rusland destijds Servië en de Servische terroristen steunde, steunt het nu de Oekraïense separatisten. Hiermee levert Rusland dus steun aan terroristische organisaties die een vrijheidsstrijd voeren tegen hun eigen land.

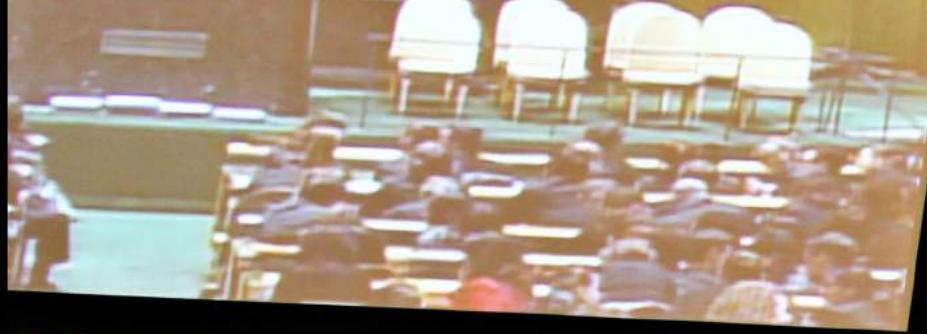
De VS en West-Europa hebben sinds de val van de muur lange tijd gedacht dat Rusland geleidelijk in de westerse invloedsfeer terecht zou komen. Het conflict in Oekraïne heeft duidelijk gemaakt dat dat niet zo is. De spanning is inmiddels zo hoog opgelopen dat het proces van globalisering voor een deel is teruggedraaid. Het Westen heeft economische sancties ingesteld tegen Rusland, en Rusland heeft die met eigen sancties beantwoord.

Als er landen zijn die zich verzetten tegen globalisering, en een sterke wereldmacht ontbreekt, dan neemt de kans op een groot conflict toe. Daarbij komt ook nog is dat de economische situatie van nu kan leiden tot spanningen tussen landen. Zolang deze parallelle met 1914 blijven bestaan zou er dus potentieel een conflict op wereldschaal kunnen ontstaan. Dit conflict zou dan net als in 1914 een eind kunnen maken aan de globalisering.

Bibliografie

Ferguson, N, 'Sinking Globalization,' *foreignaffairs* (2005)

Verheul, Jaap. College Geschiedenis in de cursus Globalisering: Multidisciplinaire Perspectieven. Universities Utrecht: Liberal Arts & Sciences, 27 April 2015

Met dank aan:

Annemiek Jordaan

Anouk Talen

Bram van den Boomen

Hanna van der Graaf

Bart Piersma

Mees Loman

Margreth Florijn

Siebren Teule